

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2013

Martin Kotek

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, katedra sociologie

Martin Kotek

Sebevražda – Masarykův životní problém

**(studie mapující Masarykův život a životní otázky ve vztahu k tématu
sebevraždy na pozadí jeho sociologie, filosofie a teologie)**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Martin Kotek**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Miloslav Petrusek, CSc.**

Doc. Milan Tuček, CSc.

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

KOTEK, Martin. *Sebevražda – Masarykův životní problém*. Praha, 2013. 39 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Miloslav Petrušek, CSc. a Doc. Milan Tuček, CSc.

Abstrakt

Práce je zaměřena na téma sebevraždy v podání T. G. Masaryka. Autorovou snahou je zmapovat Masarykův život takovým způsobem, aby postihl to, jak téma sebevraždnosti prochází Masarykovým životem a jak se odráží do jeho práce a názorů na moderní společnost. Poukázáno je také na to, jak se toto téma na pozadí Masarykovy filosofie, sociologie a teologie prolíná do všech těchto oblastí a propojuje je. První část práce je věnována dětství mladého Masaryka a jeho počínání v počátcích jeho akademické dráhy. Je zde nastíněno, jak se Masaryk s tématem setkal a jak jej pojal za své. Další část je věnována jeho osobnosti a názorům na svět. Podstatnou část pak tvoří výklad náboženství a moderního vývoje společnosti v podání Masaryka a jeho teorie sebevraždnosti. V návaznosti na to se pak autor věnuje nejen samotné práci předestírající morální rozklad společnosti, ale také dalším Masarykovým pracím, do kterých problém sebevraždy promítl. Poslední část je pak věnována kritice Masarykova pojetí z úst minulých i současných autorů a vyjádření o platnosti Masarykovy teorie pro společnost dnešní. Autor tak krom prezentace toho, jak téma sebevraždy provázelo celý Masarykův život a většinu jeho názorů na společnost, nastiňuje také hodnocení této teorie s ohledem na současnou podobu moderní společnosti.

Abstract

The work is focused on the theme of suicide in the presentation of T. G. Masaryk. Author's aim is to chart the Masaryk's life in such a way as to affect how the topic of suicide goes through the Masaryk's life and how is reflected in his work and opinions on the modern society. Is also pointed out, how this theme, in the background of Masaryk's philosophy, sociology and theology, mingles into all of these areas and connects them. The first part is devoted to young childhood of Masaryk and to his experience at the beginning of his academic career. It is outlined, how Masaryk got to know the theme of suicide and how he took it as his own. Another section is devoted to

his personality and personal views on the world. Substantial part of the work is then focused on the interpretation of the religion and the modern developments of society in the administration of Masaryk and his theory of suicide. Following this, the author deals not only with this work demonstrative moral decay of society, but also with other Masaryk's works, in which is the problem of suicide reflected. The last part is devoted to criticism of Masaryk's concept from the mouth of past and contemporary authors and then the comments to the validity of Masaryk theory for today's society. So, beside the presentation, how was the whole theme of suicide accompanied with Masaryk's life and most of his views on society, author outlines also the evaluation of this theory with regard to the current form of modern society.

Klíčová slova

Sebevražda, Masaryk, náboženství, víra, vzdělání, moderní společnost, morálka, sociologie

Keywords

Suicide, Masaryk, religion, faith, knowledge, modern society, morality, sociology

Rozsah práce: 78 952 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 12. 2012

Martin Kotek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu profesoru Petruskovi, pod jehož vedením jsem tuto práci zahájil a kterému vděčím za směr, kterým se práce ubrala. Zároveň je tak má práce nejen poděkováním, ale i vzdáním cti jeho památce.

Současně bych rád poděkoval i panu docentu Tučkovi, který se mne po panu profesorovi ujal a pod jehož vedením jsem práci zdárně dokončil.

Institut sociologických studií Projekt bakalářské práce

Z důvodu lepší uchopitelnosti a obhajitelnosti tématu práce jsem se na doporučení pana profesora rozhodl původní téma (na němž byl projekt založen) pozměnit. Na místo komparativní a kritické studie týkající se porovnání prací na téma sebevraždy v podání T. G. Masaryka a E. Durkheima jsme se dohodli na podobě mapující pouze Masarykův život a názor na společnost, co se tématu sebevraždy týče.

Řešitel: Martin Kotek

Obor sociologie a sociální antropologie

FSV UK

Konzultant: Prof. PhDr. Miloslav Petrusek, CSc.

Předpokládaný název práce:

Sebevražda -> Kolektivní akce anebo důsledek anomické společnosti?

(komparativní studie pojetí sociologie v osobě T. G. Masaryka a E. Durkheima s hlavním zaměřením na sebevraždu v kontextu dalších teorií s cílem aplikovat toto pojetí na současný stav společnosti a pokusit se tak o kompilaci sociologického pojetí sebevraždy oproti pojetí psychologickému)

Námět práce:

Pokusů o porovnání pojetí sociologie v osobě těchto dvou současníků přelomu 19. a 20. století se již nepochybně uskutečnilo nepočítaně. Rád bych se proto pokusil nahlédnout na toto téma z poněkud jiného a ne tak tradičního úhlu. Nehodlám svou snahu založit na historizující polemice o tom, který z autorů se ve své době tématu chopil lépe, nýbrž se pokusím aplikovat jejich pojetí na soudobou společnost a zjistit tak, jak by jejich koncepce fungovaly dnes.

Pojem sebevražda dnes není nikomu cizí, stává se běžným jevem, s kterým dnes přicházíme do styku denně skrze nejrůznější informační prostředky. Sebevražda vždy byla, je a předpokladaně i bude předmětem zájmu vědců a výzkumníků především z oboru psychologie a sociologie. Moderní společnost spolu se svým dynamickým rozvojem nabízí stále větší množství pohnutek a příčin, které by mohly tento jev podporovat. Chtěl bych se proto prozatím jen z ryze teoretického hlediska zaměřit na

pojetí sebevraždy u Émila Durkheima a T. G. Masaryka (dále jen ED a TGM), jakožto charakterově odlišných ikon tehdejší sociologie, nacházejících se ve zcela odlišné pozici, ovšem žijících ve stejné době. V rámci vlastní komparace bude mým cílem uchopení a zaznamenání stěžejních myšlenek jejich pojetí sebevraždnosti na pozadí pojetí sociologie obou autorů, stejně tak jako v kontextu kritik jejich prací a dobových výzkumů. Mým cílem je pak zjistit na pozadí současných teorií a stavu společnosti, která z koncepcí je použitelnější a aplikovatelnější pro současný stav společnosti a sebevraždnosti. Problémem je zcela zřejmá fluktuace v počtu sebevražd s ohledem na mnoho různých sociálních faktorů, které diferencují společnost. Bude tedy otázkou, zda se omezit na aplikaci a použitelnost teorií jen na určitou společnost (pravděpodobně českou) či se pokusit o univerzální výklad. Na základě odlišností v pojetí teorie sebevraždy se pak tedy pokusím vyslovit závěr o vhodnosti a relevantnosti té či oné teorie pro současný stav společnosti, k tomu si dopomůžu i dalšími pracemi a výzkumy z oblasti sebevraždnosti autorů minulých a především současných. Možným druhým cílem mé práce by pak mohl být pokus o kompilaci zjištěných poznatků do sociální teorie sebevraždy, která by byla schopna alespoň částečně argumentovat a oponovat klasickému individualistickému pojetí psychologických teorií.

Metodologie a struktura práce:

Práci bych chtěl pojmut jako komparativně kompilační studii. Půjde o analýzu textů a prací s dostupnou literaturou a výzkumnými zprávami primárně z oboru sociologie a posléze i psychologie. Práce bude zpracována na ryze teoretické úrovni. Vycházet hodlám především z prací o sebevraždě od TGM a ED, popřípadě jejich dalších prací pro pochopení výkladu jevu. Dalšími zdroji pak budou další práce (sociologické i psychologické) o sebevraždě, současné i dobové a především kritiky a rozvíjení koncepcí obou autorů. Stejně tak bych se rád opřel i o některé empirické poznatky čili především data z výzkumných zpráv ohledně výzkumů sebevraždnosti.

V první řadě bych se zaměřil na osoby TGM a ED jako autory práce a jejich vymezení pojmu sebevražda v kontextu jejich pojetí sociologie v tehdejší době. Je třeba si zde uvědomit, že oba konstruovali svou teorii sebevraždy za zcela odlišných podmínek. Prvotně bude třeba nalézt elementární prvky, na kterých své teorie staví a které tvoří hlavní myšlenku jejich pojetí. Za pomoci přepisů, překladů a kritik bych si

po té ucelil obě definice a postavil je proti sobě. Posléze bych se, jako hlavní cíl práce, pokusil nalezené odlišnosti v rámci koncepcí aplikovat na nynější stav společnosti se zaměřením se na sebevraždnost na pozadí současného pojetí tohoto fenoménu a vyslovil tak závěr, zda se dá některá z teorií aplikovat na současnou společnost a pokud ano, která je „lepší“ či možná lépe řečeno použitelnější a proč. Posledním bodem mé práce by pak bylo na základě zjištěných poznatků zkompilevat sociální teorii sebevraždnosti, která by nejlépe vystihovala dnešní stav společnosti ve vztahu k tomuto fenoménu. Výsledkem pak může být zjištění, že i přes neustálé dynamické změny společnosti mohou některé starší sociální teorie zůstat funkční.

Prozatímní seznam předpokládané literatury:

Masaryk, T. G. (1998). *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*.

Praha: Ústav T. G. Masaryka

Durkheim, E. (2005). *Suicide: A study in sociology*. Taylor & Francis e-Library

Král, J. (1927). *Na okraj Masarykovy „sebevraždy“*. Filosofická fakulta University

Komenského, Bratislava

(1993). *Masarykův sborník VIII*. Praha: Ústav T. G. Masaryka

(2009). *Masarykův sborník XIV*. Praha: Ústav T. G. Masaryka

Giddens, A. (2000). *Sociologie*. Nakladatelství ARGO

Giddens, A. (1971). *The sociology of Suicide: A Selection of Readings*. London: Ross

Nejedlý, Z. (1932). *T. G. Masaryk*. Praha: Melantrichovo nakladatelství a.s.

Obsah

ÚVOD.....	2
1. Z MASARYKOVA DĚTSTVÍ.....	4
2. MASARYKOVY ZAČÁTKY, JEHO OSOBNOST A MYŠLENÍ.....	5
3. MASARYK, VÍRA A NÁBOŽENSTVÍ.....	8
4. SEBEVRAŽDA HROMADNÝM JEDEM SPOLEČENSKÝM MODERNÍ OSVĚTY	10
4.1 <i>Osvěta .....</i>	12
4.2 <i>Problém výchovy.....</i>	13
4.3 <i>Podstata Masarykovy „Sebevraždy“ ve světle jeho pohledu na spol. ....</i>	14
5. PROBLÉM SEBEVRAŽDY V POSLEDNÍCH DÍLECH.....	17
5.1 <i>Moderní člověk a náboženství.....</i>	17
5.2 <i>Literatura a titanismus.....</i>	20
5.3 <i>Rusko a Evropa.....</i>	21
5.4 <i>Poválečná doba.....</i>	24
6. KRITIKA „SEBEVRAŽDY“ A MASARYKOVA POHLEDU NA SPOLEČNOST.....	27
7. MASARYK A JEHO „SEBEVRAŽDA“ DNES	31
ZÁVĚR.....	33
SUMMARY	35
POUŽITÁ LITERATURA.....	37

Úvod

Tomáš Garrigue Masaryk je velmi dobře známou postavou jak ve světě politickém, tak ve světě filosofickém, sociologickém či psychologickém. Dochovaných spisů z dob jeho počínání je známo dostatek stejně tak jako kritik a textů z řad jeho přátel či odpůrců, kteří se o něm vyjadřovali či ho rozvíjeli. Masarykova bibliografie mapuje a odráží jeho život, pocity a myšlení od let mladistvých až po dobu pozdní. Přirozeně se tak během této poměrně dlouhé doby objevuje mnoho témat, zejména témata politická a filozofická související především s Masarykovým myšlením, životními zkušenostmi a děním v tehdejší společnosti. Habilitační spis „Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty“ je jedním z nejznámějších a zároveň nejranějších. Masaryk zde předestírá morální rozpad společnosti v důsledku ztráty víry v náboženství a demonstruje jej skrze stoupající sebevražednost. Otevírá tak sociologické téma, které bylo do té doby spíše ve stínu a spojuje jej se zvráceností společnosti, kterou je nutno napravit. Nejedná se však o spis, který by byl svou podstatou zcela odlišný od ostatních. Téma sebevraždy provázelo Masarykův život již od raného dětství, kdy se s ní poprvé, byť nepřímě, setkal. Na vyjadřování společenského dění skrze stav sebevražednosti tak narážíme v Masarykových knihách na více místech, nejen v jeho „Sebevraždě“.

Otázku sebevražednosti tak lze bez pochyby nazvat Masarykovým životním problémem, čímž se do jisté míry stává kostrou celého jeho díla; ne tak svou podstatou, ale tím, na co skrze ni Masaryk poukazuje. Toto téma v sobě spojuje Masarykovu teologii, sociologii i životní filosofii. Mou snahou v této práci je alespoň částečně poukázat na to, jak se téma sebevraždy promítlo do Masarykova života, jak jej ovlivnilo (co se týče jeho díla) a jaký význam tomuto tématu přikládal ve vztahu k moderní společnosti. Jedná se tak i o otázku Masarykova životního postoje a smýšlení a tedy o výklad analogický s průběhem jeho života. V jeho očích společnost dospěla do neblahé současnosti, hovořil o ní jako o nemocné, nemravné a především bezbožné nemající obecného cíle a víry. Chtěl bych se proto i nepatrně otřít o toto tvrzení a v poslední části práce se zmínit o tom, zda je společnost stále v tak špatném stavu, že nás činí slabými a náchylnými k sebevražedným sklonům. Při své teoretické práci využívám tři skupiny literárních zdrojů, jednak spisy původní psané T. G. Masarykem, dále pak biografie a

vzpomínky jeho známých a příbuzných a některé kritiky a články či knihy související s jeho dílem.

Masarykovy texty vztahující se svým tématem či obsahem k sebevraždě obsahují její spojení s odkazem na vývoj, osvětu a mravnost. Pro pochopení jeho vztahu k sebevraždě je tedy třeba pochopit i jeho pohled na tyto pojmy. S tím souvisí i další bod, jenž protíná Masarykovu práci ve vztahu k sebevraždě, a tím je otázka náboženství a s tím související otázka sekularizace navazující na pokrok ve vědě a filosofii, jenž dle něho vyvolává pochybnosti o bytí a víře. Masarykův relativně dlouhý a neobyčejně plodný život (1850-1937) lze rozdělit do několika období. I proto bych vliv fenoménu sebevraždy na jeho životní dílo a postoje rád reflektoval stejným způsobem a tedy již od jeho dětství, kdy se s tímto jevem poprvé seznámil.

1. Z Masarykova dětství

Dříve než lze přistoupit k samotné reflexi Masarykova díla z pohledu fenoménu sebevraždy, je třeba zodpovědět otázku, proč by vůbec měl být fenomén sebevraždy pro Masaryka klíčovým tématem. Jeho zaujatost tímto jevem pramení již z doby rané, kdy se o něm poprvé doslechl. Rád bych se tedy jen krátkým exkurzem zastavil u Masarykova dětství, protože právě zde lze nalézt poznatky o jeho raných zájmech a osobnosti, jenž tvoří základ pro jeho výklad a pochopení sebevraždy a potažmo i celé společnosti¹.

Tak jako každá osobnost je i ta Masarykova velmi ovlivněna rodinným zázemím. Tomáš Masaryk se narodil roku 1850. Byl vychováván především svou matkou, která byla velmi ambiciózní a sdílela s ním velmi láskyplný vztah. Vřelé vztahy měl i se svým otcem, který byl méně dominantním prvkem domácnosti a stejně tak i se svými sourozenci. Jeho matka toužila po tom mít děti vzdělané a vychované, vedla je také k pobožnosti, tak jak bylo v této době běžné. Celkově lze jeho rodinné zázemí považovat za velmi harmonické, rodina mu byla místem, kam se bylo možné vracet, zdrojem síly a místem útěchy a lásky. To, co toto láskyplné prostředí vložilo do jeho osobnosti, se v ní odrazilo navždy [Kolaříková, 1998:3].

Typickým symbolem Masarykova života bylo velmi časté stěhování, které tak způsobovalo kontakt s mnoha různými prostředími a lidmi, což podporovalo Masarykovu zvědavost po dění okolo něj. Mladý Masaryk byl veden ke znalosti jazyků, jež sám během času velmi pečlivě rozvíjel především za účelem studia cizojazyčné literatury. Už od malička byl fascinován světem kolem sebe, přírodou, společností a děním v ní. Jeho velkým zájmem byly knihy, proto i mnoho vzpomínek jej vykresluje jako neustále ležícího v knihách, „*hovořit o otcově četbě, to by byla velká úloha; nad něho nebylo většího čtenáře – četl krásnou literaturu všech zemí z hlediska své sociologické práce*“ [Masaryková, 1994:62]. I odtud pramení jeho zájem o poznání, historii, kulturu a studium, a také jeho častá zadumanost a přemýšlivost, právě i proto jej lákala učitelská profese. Skrze literaturu pronikal do myšlení autorů, do jejich názorů a filosofie dotyčných národů. Tak také proniká k náboženství, k protestantským spisům

---

¹ Bohužel ne všechny texty z Masarykovy současnosti byly reeditovány a nepodařilo se mi tak pracovat se zcela úplnou sbírkou bibliografie zabývající se ranou částí jeho života. I tak je však dle mého mínění z existujících životopisů a dalších spisů možné vyčíst dost, aby bylo možné se vyvarovat příliš zkreslených informací.

a ke spisům podporujícím národní otázku a cítění. Knihy se tak staly základem pro jeho životní směr. Mladý Masaryk tak začíná skrze dostupná fakta prověřovat to, co mu v podobě teorie předestřela škola a dospělí. Takto se seznamoval s životem na vesnici, s náboženstvím, s národním cítěním a právě i to vyústilo v jeho kriticismus. Masarykově osobnosti tak nelze upřít psychologický talent, projevující se především zájmem o vztahy mezi lidmi, o vztahy ve společnosti.

„Velmi citlivě vnímal události a situace, s nimiž se během svého dětství a mládí setkával. Prožíval je jako zkušenosti o lidském životě jako takovém, o jeho rozmanitosti, složitosti i o indikátorech jeho smyslu“ [Kolaříková, 1998:18]. Právě takovou zkušeností mu bylo i setkání s fenoménem sebevraždy. V devíti letech se doslechl, že se pacholek z čejkovického panství oběsil na vratech u stáje. Tato událost s ním pohnula natolik, že se později obával vstoupit či jen přiblížit se k tomuto stavení. Nechápal, jak je něco takového možné, sám později vypovídá: *„Mně připadalo strašné a nepochopitelné, jak si někdo může vzít život“* [Čapek, 1990:24]. Takto vzniká u T. Masaryka problém sebevraždy, takto vniká do jeho smýšlení o životě a společnosti. Od této chvíle si začíná všimnout všech lidí nespokojených se životem, stále se k tomuto jevu vrací, začíná ho pojímat jako společenský jev a také jako mravní problém, který ústí až v jeho habilitační spis tomuto fenoménu věnovaný. Zneklidňovaly jej statistiky týkající se sebevražd a fascinovala jej otázka lidské existence. O tom, jak silně byl zaujat, svědčí i to, *„že k problému, který mu byl symptomem velmi rozšířené „nemoci století“ a v jistém smyslu i synonymem štěstí a neštěstí lidstva, se příležitostně vracel po celý život* [Opat, 2003:22].

2. Masarykovy začátky, jeho osobnost a myšlení

Další podstatný úsek jeho života se týká počátku jeho akademické dráhy. S tím pak souvisí i otázka sporů, kterým čelil, a to nejen ve vztahu k jeho práci o sebevraždě, ale i ve vztahu k jeho celkovému názoru na život a společnost. Snažím se tak poukázat na fakt, že v Masarykově životě se klíčové problémy neustále a všudypřítomně proplétají a jedním z těchto problémů je právě i sebevražda. Je to především tím, že Masaryk v ní nevidí jen prostou smrt způsobenou vlastní rukou, ale také ukazatel na celospolečenský problém.

Masarykovy akademické začátky nebyly patrně příliš snadné, jednak po stránce finanční, jednak po stránce jeho osobitosti, která příliš nezapadala do rázu doby. Vzhledem k jeho vztahu ke studiu není překvapením, že než začal přednášet, živil se vyjma chvilkových pokusů o výkon řemesla, především doučováním. Byl velmi citlivý a vnímavý vůči spravedlnosti, těžce nesl každou křivdu na něm páchanou [Čapek, 1990:40]. Zároveň mu však nechyběla odvaha jít proti většině. Vyjma doučování se Masaryk projevoval jako spisovatel, přednášející a jako novinář a právě zde se mohla uplatnit jeho znalost lidu a názory, které se postupem času přeměnily v jeho kriticismus a realismus [Pešta, 1997]². Inovativní byl i styl jeho přednášení. Rozbil model chladné a strach vyvolávající autority profesora a změnil jej na profesora přátelského, srdečného a nápomocného, profesora, který má pro své studenty pochopení. Byl proti odříkávání faktů, jeho cílem bylo vzbudit diskuzi, přemýšlet, vtáhnout posluchače do svých myšlenek. Tímto způsobem podával i své projevy politické, byla z něho cítit síla, průbojnost, ale zároveň i soucit a empatie, nemanipuloval, nebyl populista, říkal věci tak, jak jsou. Byl obezřetný a pohotový, nenechal se zahrnout do slepé uličky. To jsou vlastnosti, které z člověka vůči lidem často zdrženlivého, dělaly neskutečně charismatického a důvěryhodného řečníka. Tomu odpovídají i vzpomínky na některé jeho projevy: „*cítili jsme, jak nám Masaryk promluvil z duše, jak je náš a jak ho máme rádi*“ [Kolaříková, 1996:9].

Masarykova povaha a touha po pravdě a skutečnosti jej dostávaly do mnoha sporných situací, avšak jistě přinesl i mnoho nového do „rozbité“ společnosti. Jeho názory však často vyvolaly zcela opačnou reakci. Často byl nařčen a označen za přesný opak toho, co se snažil přednést, příkladem může být dle jeho vlastní výpovědi reakce na samotnou práci o sebevražednosti, kdy byl nazván neznabohem a dokonce doporučovatelem sebevraždy [Čapek, 1990:95]. Jindy byl vykřičen za skepticismus, za hanění německé filosofie či za kažení mládeže. Ve většině případů šlo však dle jeho slov pouze o osobní zášť či nepochopení tématu. Můžeme se však jen domnívat, kde leží skutečná pravda.

Jeho blízký známý J. Herben o něm mluvil jako o silné osobnosti, byl usměvavý, upřímný a schopný stát si za svým. Byl vykreslován jako nápomocný, zásadový, odhodlán změnit společnost a přinést zásady, proto byl často vzorem nejen studentům,

---

² Jedná se o záznam z přednášky pro Masarykovu společnost, z tohoto důvodu není uvedeno stránkování.

ale celé společnosti. Byl modelem ideálního Čecha, za něhož mluví činy [Pešta, 1997]³. Je více než patrné, že v očích svých vrstevníků byl Masaryk často velmi zidealizován. Zajímavé je, že ačkoli jej známe jako velkého řečníka, oblíbeného přednášejícího a velkou politickou postavu, byl Masaryk ostýchavý a spíše uzavřenější, nerad vystupoval před lidmi a vždy se cítil velmi nervózní. Sám dokládá, že nejraději by se tomu všemu vyhnul, zůstal stranou, četl a přemýšlel. Důvodem, proč tomu tak nebylo, byl jeho smysl pro povinnost, jeho předsevzetí, musel dosát svého cíle. Nedělal to kvůli sobě, ale kvůli blahu společnosti, nad svou zahloubanost povznesl cíle vyšší [Kolaříková, 1996:5].

Masaryk své životní hodnoty a postoje vnášel nejen do společnosti, ale i do výchovy vlastních dětí. Neměl rád požitkářství a zabýval se jen věcmi, které byly skutečně podstatné, takto řešil i dětské problémy, jak vzpomíná dcera Alice: „*Na rozumnou a upřímnou otázku odpověděl; byla-li zbytečná, neřekl nic*“ [Masaryková, 1994:75]. Už jako malý poznával, že výchova má být vedena příkladem, nikoli autoritou, je nutné se do lidí, dětí i studentů vcítit, pochopit je, dát jim volnost. I přes častou vážnost a přemýšlivost však Masarykovi nechyběl smysl pro humor, dobrosrdečnost, laskavost a upřímnost. Stejně tak se do jeho osobního života promítal i jeho smysl pro fakta, neměl rád plané „žvanění“, chtěl a vždy vše dělal tak, aby hovořily činy, „*Bylo s ním bezpečno – kde on byl, tam věci byly opravdu věcmi, a ne sny nebo vidinami. Jeho přítomnost nám všem dodávala pocitu jistoty*“ [Masaryková, 1994:77]. Největším důkazem byl jeho sen o osamostatnění našeho státu. Jeho víra v náš národ, v jeho historii, byla nesmírná a argumenty, kterými o tom přesvědčoval představitele ostatních zemí, to jen dokazují, „*Vy nechcete chápat, že náš národ žil samostatný kulturní život, že pro Rakousko vykonal mnoho a že tento národ chce, maje na paměti svou minulost, opět a cele a úplně žít národně a opět velké věci vykonat*“ [Masaryková, 1994:77].

Z těchto několika mála fragmentů z vybraných spisů lze konstatovat, že jako osobnost byl Masaryk zkrátka po všech stránkách vzorem. „*Otec šel cestou, kterou dnes hledá celý svět, tou cestou, kterou otec stále nově a nově objevoval a kterou se snažil ukázat svému lidu: cestu sebekázně, lásky k bližnímu a hledání zákonů prozřetelnosti, a to bez kompromisu i ve věcech hospodářských a politických. Dlouhá cesta – krásný úkol – vznešený cíl*“ [Masaryková, 1994:109]. Výstižnější konstatování, než toto od jeho

---

³ Viz poznámka 2.

dcery bychom hledali asi jen stěží. Z výše uvedeného je tedy patrné, že Masaryk měl ve své postavě obstojný základ pro svá tvrzení. Ačkoli bylo jeho myšlení často dosti dvojsečné, jeho osobnost zůstala vždy pevná a věrná životnímu postoji.

3. Masaryk, víra a náboženství

„Masarykovo náboženství je hlavní osou jeho myšlení. Je u něho celkovou životní atmosférou;... Není pro něho takřka myslitelný svět bez poměru k osobnímu Bohu“ [Patočka, 1991:17]. Není tedy možné hovořit o jeho „Sebevraždě“, aniž by nebylo zmíněno jeho náboženské vyznání. Náboženství obecně tvoří asi nejpodstatnější pilíř jeho pohledu na společnost a člověka. Masaryk byl vychováván jako katolík. Tak jako pro všechny ostatní i pro něho byla církev svatou, dávala životu řád a smysl, zprostředkovávala kontakt s bohem a zavrhovala ostatní štěpy a druhy náboženství jako cosi nepatřičného či přímo zakázaného. Masarykova zvědavá povaha však brzy narazila na jisté nesrovnalosti s tím, co mu bylo od mládí vštěpováno, a jeho pohled na realitu se tak začal měnit. Často tomu bylo i skrze jeho knižní zájem, kladl důraz na jednotný názor na svět i život. Skrze protestantské spisy brzy pochopil pohodlnost zповědi a začal pochybovat o učení katolické církve [Čapek, 1990:44]. Masaryk byl sice silně věřící, od této chvíle však počalo jeho přemýšlení o podstatě víry, které vyústilo jednak v jeho postoj za hilsneriády a také odklon od katolické víry k protestantské. Masaryk prozřel a přestal víru chápat jako prosté odříkávání modliteb a podřizování se církvi, náboženství začal chápat individuálně. Každý má svou víru, je to jeho intimní záležitost, je to o člověku, nikoli o církvi, která předepisuje životní řád [Kolaříková, 1998:15-16].

Náboženská víra se tak odráží právě i do jeho knihy o sebevraždě a právě *„náboženským otázkám v ní věnoval pozornost klíčovou“* [Opat, 2003:22]. Víra dle něho tvoří základní pouto k životu a sebevražda představuje jeho přetržení. Z tohoto pohledu se samozřejmě nemohl vyhnout rozporu ohledně výkladu náboženské víry. Masaryk chápal tento rozpor především jako mravní záležitost, právě i z toho plyne jeho rozchod s katolickou církvi. Žádal náboženskou poctivost, nikoli povrchnost, i proto sbíral sympatie k protestantům, protože právě jejich vyznání bylo schopné (na rozdíl od katolicismu) pojmut i jeho racionalismus. Masarykův pohled na náboženství je tak velmi specifický. Církev se pro něho nerovná náboženství, podstatný je pro něho prožitek víry v něco, co člověka přesahuje, žít svou víru. I přes tyto rozpory, které

v sobě v otázkách náboženství řešil, mu však po celý další život zůstalo velkým filozofickým i mravním tématem [Opat, 2003:22].

Problémem je mu změna, jakou církev a náboženství prošly. Náboženství bylo životním stylem, obřady sblížovaly lidi, církev byla u veškerého dění a řídila jej. Dnes je tomu jinak, veškeré úkoly již neleží v rukou církve, většinu úkolů přebírá stát, církvím zůstala jen péče mravní a péče o duši, což však nezajišťuje. V podstatě každá rodina má tak dle Masaryka mravní problém a není nikoho, kdo by to rozpoznal a povznesl ducha. Masaryk může tuto změnu velmi dobře reflektovat, protože v dětství zažil klasičtější víru, kdy církev diktovala řád a život lidem, „*tento vývoj se nedá zastavit: svět se krok za krokem posvětil, postátnil, církev přestává být politickou a sociální mocí. A k tomu moderní kritičnost a vědeckost rozhodávají dogmata a všechny teologie. Odsud ta náboženská krize ve všech církvích.*“ [Čapek, 1990:147]. Není však přesvědčen o tom, že tento vývoj je zcela špatný, sám věří v boha, je třeba uzpůsobit víru moderní době a vědě. Úkolem církví je dle něho stát se opravdovým hlasatelem účinné lásky a buditelem duší. Náboženství musí být individuálnější, musí odpovídat duchovním potřebám lidí. Tak vypadá řešení T. G. Masaryka ve vztahu k mravně pohnuté době. Problémem víry se tak již plně otvírá téma sebevraždy. „*Náboženství podle Sebevraždy má být vrcholný faktor sociální, má dát lidem klid a spojit je opět v celek, zorganizovat je*“ [Nejedlý, 1932:246].

Otázku náboženství současného světa Masaryk studuje tradičně skrze literaturu a filozofické spisy. Velkými vzory a podněty jsou mu velmi často právě filosofové. Masaryk uznává, že náboženství podlelehlo vědě a moderní filosofii, avšak tvrdí, že filosofie a věda nejsou protináboženské, jsou jen ve přímě, a právě tento rozkol se snaží skrze moderní filosofii pochopit. Takto Masaryk poznává problém vědy a náboženství v dílech Humových, Kantových a také Comtových, jehož myšlenka pojetí vědy jako náboženství je Masarykovi blízká. Stejně tak je mu blízká idea náboženství jako otázka lásky a humanity. Masaryk po svém uznání protestantství začíná plně chápat náboženství jako vnitřní záležitost jedince, záležitost srdce. Problém je pak v tom, že moderní člověk na jedné straně žádá jistotu (např. právě v náboženství), nicméně zároveň podléhá skepsi a nedůvěře, a ve své slabosti se pak domáhá práva vzít si život [Masaryk, 2000:114]. Oporu pro svou práci a mínění čerpal Masaryk i z literárních děl a to například ruských, ve kterých spatřoval příklad moderní dekadence. Především z

Dostojevského románů cituje doklady o svém tvrzení o rozkladu víry a šířící se skepsi. „*Tato skepse, kterou znal, byla slabost. Slabost lidí rozkolísaných, nevědoucích si rady a proto pochybujících a nevěřících*“ [Nejedlý, 1932:122].

4. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty

„*Masarykův spis o sebevraždě, rozporný, produktivní, podobající se spíš intimní konfesi než habilitačnímu spisu, definuje nábožensko-filosofické zásady svého myšlení, k nimž se v pozdějších myšlenkách bude stále znovu vracet*“ [Demetz, 1993:49].

I tak lze Masarykův stěžejní problém definovat. Základní kniha či lépe řečeno spis, kterým Masaryk v podstatě jako první otevřel ve větším měřítku sociologické téma sebevraždy, nese název „Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty“. Jedná se o práci z jeho počátků, kterou se habilitoval krátce po zasnoubení s Charlottou G. Spis je stěžejním dílem pro pochopení problému sebevraždy tak, jak prostoupila Masarykův život a to nikoli v podobě samotného činu, ale jako problému společenského. Masaryk zde otvírá význam tohoto ve fenoménu ve vztahu ke společenskému dění, ve vztahu k mravnosti a náboženství a vyjadřuje se tak o neblahém stavu současné společnosti, do kterého ji nepřímou přivedl ve své podstatě pokrok a věda v důsledku tzv. polovzdělanosti⁴. Tento spis je dle Nejedlého dokonce nejlepší Masarykovou prací zobrazující jakési centrum Masarykova života, studia i myšlení [Nejedlý, 1932:57].

Prosazení tohoto tématu nebylo příliš snadné, protože sociologie jako věda neměla v Německu a Rakousku žádnou tradici a samotní vědci měli problém ji tematicky zařadit. „*Má práce o sebevraždě, ..., nepatřila do žádného univerzitního oboru – musím být vděčen Brenntanovi a Zimmermannovi, že mě přesto habilitovali*“ [Čapek, 1990:85]. Druhý problém bylo samotné přijetí tohoto spisu. Báł se naplno říct, co si myslí, Masaryk jej, jak sám říká, zprvu nezamýšlel jako tvrdou kritiku společnosti, nýbrž jako filosofii dějin. Oponenti a kritici však viděli spíše první zmíněnou variantu a Masaryk byl dokonce i napadán za to, že k sebevraždě nabádá a že je proti náboženství,

⁴ O vzdělanosti a polovzdělanosti viz kap. 4.2 a 4.3 .

jak bylo uvedeno výše. „*Ta má práce o sebevraždě je po stránce metodické filosofie dějin, tedy sociologie, po věcné stránce analýza naší veliké přechodné doby*“ [Čapek, 1990:86]. „Sebevražda“ se tak stala velmi sporným a diskutovaným spisem, který Masaryka uvedl do mnoha nepříjemných situací. Mnoho kritik se však dle Masaryka odvíjelo od nepochopení, respektive od nechtěného pochopení. Za zmínku pak ještě jistě stojí to, že zcela původní podoba spisu měla být jiná, šlo o sociologickou metodu nazvanou „O principech sociologie“. V této podobě se však práce nesečkala s úspěchem (především proto, že sociologie nebyla ještě vědou s pevným zázemím), a stejně tak ani pozdější přepracování na „Sebevraždu“ nebylo při obhajobě jednoduché. Problémem se stal především podíl empirických důkazů a spekulací, „*Druhá část, kde Masaryk rozvíjí své názory o současném světě, náboženství a kultuře, patrně se komisi zdála příliš subjektivní, ne dost vědeckou*“ [Nejedlý, 1932:47]. Je paradoxní, že práce Masarykem prezentovaná jako výraz jeho vědeckosti byla ohodnocena právě takhle.

Co se týče samotného obsahu spisu, je Masaryk velmi pečlivý a skutečně se snaží o primárně vědecký výklad. Masaryk obsažně prochází veškeré možné příčiny od těch neobjektivnějších a nejvzdálenějších až po ty dle jeho soudu skutečně podstatné. Jeho pozornosti tak neuchází přírodní faktory jako teplota, roční a denní doba, nicméně odsouvá tyto faktory na okraj jako nepřímé. Druhá skupina příčin se týká fyzických poměrů a tedy dalších fyzických faktorů, jako jsou věk, pohlaví atd. Je třeba podotknout, že všechna svá tvrzení se snaží opřít o vlastní či již existující data, v čem dle pozdějších kritik tkví jeden ze zásadních problémů a to nejen v jejich validitě, ale i v tom jaký důraz na empirická data všeobecně kladl. Již zajímavějšími příčinami, které Masaryk reflektuje, jsou obecné společenské poměry, tím méně městský život, rodinný život, manželství a zaměstnání. Dalšími faktory jsou politické poměry, národnost, úroveň vzdělání, revoluce a války. Stejným způsobem reflektuje poměry hospodářské, otázku bídy, majetku a celkové ekonomiky a krizí. Veškerá tato fakta, která dokládá sesbíranými statistikami, a komparací evropských národů mezi sebou ho vedou k pohledu za tyto sekundární příčiny k hledání jedné jediné. Masaryk vidí, že sebevraždnost v tehdejší době rapidně rostla, vidí větší sebevraždnost u lidí městských, u manželství bezdětných, u lidí rozvedených, u protestantů a mnoha dalších. Klasickou syntézou dochází k několika faktorům, které se pro jeho teorii sebevraždy stávají klíčovými, jedná se o pojmy osvěty, mravnosti, víry, vzdělanosti a tzv. světonázoru. Podle těchto faktorů lze odlišovat národy a skupiny mezi sebou a tomu

odpovídá i stav sebevraždy té či oné země. Masaryk tak dochází k zásadní tezi, totiž že *„sebevražednost byla za všech dob podle své povahy totožná, ve všech dobách způsobovaly chorobnou sebevražednost tytéž hlavní příčiny“* [Masaryk, 1998:123].

4.1. Osvěta

Pochopení významu sebevraždy souvisí s pojmem osvěty. Toto téma bylo Masarykem zmiňováno také velmi často a to již v počátečních pracích či člancích, tak se jich lze dopátrat např. v *Juveniliích*. *„Jestli smutným úkazem osvěty a vzdělanosti novověké, že se všude, ve všech zemích obydlených národy vzdělanými množí počet těch, jenž se životem spokojeni nejsouce smrt samovolně vyhledávají“* [Masaryk, 1993:84]. Zde je Masarykem naznačena jeho teze o spojitosti rostoucí sebevraždy ve vztahu k moderní vzdělanosti. Masaryk se právě v *Juveniliích* zabývá především sebevraždami u vojáků, která je, jak známo, několikanásobně vyšší, než u běžných občanů, což Masaryka zaujalo. Zkoumá faktory, které by s tím mohl uvést do souvislosti a přichází tak se základní myšlenkou týkající se mravnosti, a to mravnosti nevyvinuté či pokřivené.

Osvěta v Masarykově pojetí znamená vývoj a zdokonalení společnosti. Otázkou je, zda je osvěta pojmem a jevem pozitivním. Cílem osvěty má být zdokonalení člověka, lze jí tedy chápat jako vývoj, v tomto se však autoři ve svých názorech různí. Comte v něm viděl na konci pozitivismus a sociologii jako nové náboženství, Marx beztrždní společnost. Masaryk se dívá na pokrok jinak, relativněji. Dle něho stojí pokrok na tradici, respektive na zkušenostech minulých generací, které rozvíjíme, rozšiřujeme a zdokonalujeme. Tento pokrok však v dnešní společnosti není jen pozitivem, *„Celý pokrok není nic jiného než vzbuzování nových potřeb a snaha tyto potřeby ukojiti... Nicméně však nejsme spokojeni, jak nesmírné vzrůstání sebevražd denně dokazuje. Tato zevšeobecnělá nechť k žití zakládá se na lichých a nemravných potřebách, které uspokojeny býti nemohou“* [Masaryk, 1993:62]. Pokrok tedy uznává, jeho pokulhávání však vidí v mravnosti, ke které chybí vůle. S vývojem se tak pojí i vývoj náboženství, který prošel z katolicismu přes protestantství až k sekularizaci, chybějící víra by měla být po vzoru Comta nahrazena něčím padnoucím dnešní době.

„Osvěta... značí soubor vědění, víry, mravnosti, mravů, umění, zákonů a vůbec všech vlastností a zvyků, které se v člověku žijícím vyvinuly“ [Masaryk, 1993:66]. Svým

způsobem se tedy jedná o jakési všeobecné kulturní dědictví lidstva. Šířitelem této osvěty by dle Masaryka mohla být sociologie, která by měla odhalit zákony osvěty a postarat se o soulad a harmonii ve společnosti, aby jedinec nebyl zatracován pro společnost a společnost pro jednotlivce. Klíčem je tedy poznání současných potřeb člověka a potažmo společnosti a snažit se tyto potřeby uspokojit. Problémem je, že žijeme v úpadku a tedy v zajetí nejistoty a neukojitelných potřeb, což plyne právě ze ztráty víry. *„Rychlost v pokroku národů a výzkumů člověka je v přímém poměru k jejich intelektuálnímu sjednocení. Jen sjednocením a svorností můžeme se v politice, v náboženství a ve vědě povznésti. Nejvyšší povinnost lidská pozůstává v dorozumění se se svými“* [Masaryk, 1993:82]. Zde Masaryk naráží na svou ideu vzdělání a světonázoru.

4.2. Problém výchovy

Jak již bylo řečeno, Masaryk neviní z pochybného stavu společnosti vědu a pokrok, ale spíše výchovu a tzv. polovzdělanost, která působí morální úpadek. Masaryk byl proti memorování faktů, nebyl proti teorii, avšak zastával to, že praxe není teorie a naopak. Vzdělání by mělo být kvalitní, dětem by neměly být do hlavy vtoukány zbytečnosti. Je třeba je chápat, vyjít jim vstříc a umožnit jim udělat si vlastní názor. Žádá tak větší individualizaci výchovy [Čapek, 1990:32]. Zde je cítit Masarykův přechod k protestantismu, dítě se nemá učit náboženství, dítě musí věřit a žít svou vírou, nikoli jen přeříkávat naučené verše. Žijeme v době bezvěrství a to se negativně podepisuje i na dětech, protože škola jim vnucuje vědění na úkor víry, což ústí v pochyby, v neucelený světonázor, obavy a v nejhorší podobě právě i sebevraždu, *„v duších naší mládeže se odehrává právě ten historický proces zvaný konflikt vědy a víry“* [Čapek, 1990:34]. Je třeba vyřešit problém, jak přistoupit k výuce náboženství ve školách, jak podpořit morální stabilitu. Chápe těžkost této situace, za jeho mládí nebyla společnost tak diferenciovaná a děti neměly tolik možností, proto byl kostel a víra logickým vyústěním. Soudobá společnost už takto nefunguje a děti nemá co k víře přilákat. Právě tato diferenciovanost se nejvíce odráží na dětech. Učitel by měl být schopen v dětech probudit zájem, škola by neměla vyučovat, ale vychovávat, aby byly děti schopné prakticky fungovat ve společenském životě [Čapek, 1990:61]. Člověk by měl být podněcován k přemýšlení, být samostatný, zdokonalovat se. Sám Masaryk říká, že celý život vychovával jen sám sebe.

Masarykův pohled na společnost skrze míru sebevraždy úzce souvisí také již s několikrát zmíněným problémem mravnosti. Masaryk ve svých pracích často klade důraz na rovnost, např. mezi muži a ženami, a proto je právě manželství v jeho spise jedním z problémových společenských témat. Na muže nazírá jako na problémovější, mají více neřestí a jsou tudíž více náchylní k sebedestrukci. V manželství musí být láska, to je dle Masaryka všekulturní úkol, „*věřím, že zdravý a vzdělaný muž a zdravá vzdělaná žena nebudou mít ty moderní pohlavní problémy*“ [Čapek, 1990:97]. Těmito problémy má Masaryk na mysli především neřesti jako alkoholismus, prostituci, zanedbávání dětí apod. Při zpětném ohledu za tím, co bylo již řečeno, se zdá, že Masaryk do budoucnosti nenahlíží příliš optimisticky, ba právě naopak ji vidí jako problémovou. Podle profesora Petruska je však tento pohled mýlkou, Masaryk důvěřoval v budoucnost a pokrok. Bylo by tak chybou nazývat jej sociologem dekadence, byl velkým kritikem, to ano, ale neviděl zánik lidstva, doufal, že současná podoba moderní společnosti je dobou přechodnou [Petrusek&Narbut, 2009:338].

4.3. Podstata Masarykova „Sebevraždy⁵“ ve světle jeho pohledu na společnost

Masaryk rozlišuje sebevraždu vědomou od nepřičetnosti a také sebeobětování. Toto dělení je velmi podstatné s ohledem na analýzu příčin tohoto jevu. Jak bylo uvedeno výše, rozlišuje poměry přírodní, co by vnější podmínky, které nelze změnit, nicméně mající vliv s ohledem na bujení nervové soustavy, deprese atd. Nicméně upozorňuje, že zásadní příčiny nejsou v biologické a sociální podstatě člověka. Ačkoli reflektuje biologickou podstatu, sociální organizaci a vztahy (pohlaví, vzdělání, povolání, ekonomiku, války, města atd.), dochází k závěru, že míra sebevraždy nestojí jen na podmínkách sociálního života. Tím, co leží pod všemi těmito příčinami a faktory je morální řád a jeho stav je pro sebevražednost ve společnosti určující. Vše tedy naznačuje, že fenomén sebevraždy je úzce spojen se sociálním životem a jeho mírou a ten stojí na morálním řádu společnosti. „*All of these show how closely suicide is connected with the conditions of social life*“ [Giddens, 1970:35]. Právě proto Masaryk uvádí do souvislosti i vzdělání. S vyšším vzděláním dle něho roste i sebevražednost. Neznamená to však, že by Masaryk vinil vzdělání v pravém slova smyslu, hovoří o

---

⁵ Pro stručný výklad podstaty Masarykova spisu využívám kromě samotné publikace také úvod k této práci s výstižnými sumáři sepsaný A. Giddensem, proto jsou citace uvedeny v originálním znění, tedy angličtině.

problému v důsledcích nového vzdělání, tzv. polovzdělání, které vzniká jako odkaz opuštění původní víry a názoru na svět na úkor moderní doby.

„*Rozum ponecháváme vědě, cit pak náboženství a církvi, v něž už nevěříme a kterým už nedůvěřujeme – a to je jediná, ale ohromná chyba naší civilizace*“ [Masaryk, 1998:139]. Lidé opustili tradici, aniž by měli nový základ, chybí jim stabilní světonázor, jsou plni otázek a nejasností, jsou nešťastní a dezorganizovaní. Vědomosti jsou prakticky nepoužitelné, což lidí uvádí do světa fantazie a vytváří tak namísto účelné práce potřeby neukojitelné. Právě tento stav, jež Masaryk nazývá polovzděláním, nahrazuje morální vzdělání a to je špatně. Účinek tohoto polovzdělání je popsán následovně: „*knowledge which cannot be used makes its possessor a victim of fantasy of hypercritical nonsense, destroying the desire for useful labour, creating needs which cannot be satisfied, and leading in the end to boredom with life*“ [Giddens, 1970:36]. Polovzdělání tak v důsledku rozkládá víru a vede spíše k lhostejnosti než k formování nového vědeckého názoru. Dle Masaryka je sebevražda základním důkazem tohoto stavu, nemorálním aktem „*The special immorality of suicides therefore rests on their characteristic hopelessness and despair, on their lack of trust, on their belief that the destiny of man cannot be improved, and on their lack of energy to work willingly for the betterment of their destiny*“ [Giddens, 1970:36]. Upozorňuje tak, že není možné stavět sebevraždu jen na psychické poruše, je třeba si všítat i dalších faktorů. I dědičné faktory se musí projevit a spouštěčem jsou právě sociální podmínky, do kterých se jedinec dostává. Jde tedy o podobné jevy, sebevražda i psychické poruchy rostou z morálního nepořádku ve společnosti.

Zdrojem morality ve všech společnostech bylo dle Masaryka vždy náboženství. Zdroj inspirace, základ pro podporu, důvěru a sílu čelit problémům. „*Thus we reach an understanding of the fundamental cause of the modern tendency to suicide: the decline in religious faith, which is a direct result of the over throw of the traditional order*“ [Giddens, 1970:37]. To je i důvod, proč dle něho pevná víra tradičních národů odolává sebevraždě, změny přicházejí s vývojem společnosti. Skepticismus v protestantství, volnost výkladu víry a žádná hierarchie, to jsou důvody, proč je sebevražda u protestantů vyšší. Kritika a sebekritika, skepse, to vše ruší světonázor a jednotu. „*The protestant is more easily left open to doubt and despair. But, according to Masaryk, this is by no means the inevitable outcome of protestant theology; rather, it is consequence*

of the decline in religious belief and practise which has followed on from the spread of protestantism“ [Giddens, 1970:38]. Nejde tedy o protestantismus samotný, ale o rozpad víry, který vyvolal. Je třeba najít něco nového, co vyplní tu mezeru, to „morální vakuum“ a dle Masaryka je to úkol právě pro víru. *„Lidstvo potřebuje duchovní vedení k pravdě, dobru a krásnu, touto silou může být jen něco, co vyplní hlubiny duše a tím je náboženství“* [Masaryk, 1998:77].

Myšlenky uvedené v „Sebevraždě“, především tedy otázku náboženství jako centrální síly, jenž formuje a udržuje jedince i společnost, se promítají i do jeho pozdějších prací. Problémem je právě ta desintegrace stávajícího systému hodnot a tradice. Dle Masaryka je to celé důsledkem sociálních změn počínajících v 19. století. Společnost je nezralá, nepřipravená pro moderní věk. Právě tato revolta proti jednotě církve zdvihla vlnu individualismu a subjektivismu, která vedla k morální izolaci. Jistota a víra byly nahrazeny strachem a pochybami, skepticismem. Tento stav vyvolává dvě reakce, pesimismus a rostoucí sebevraždnost na straně jedné a agresi a utopickou touhu po moci na straně druhé. *„Suicide and murder are psychological opposites which both, however, spring from a state of egregious individualism“* [Giddens, 1970:39]. Z tohoto plyne i model nového člověka, s kterým Masaryk pracuje především ve vztahu k ruské literatuře⁶ – model nadčlověka, titána, který se svým individualismem staví na úroveň boha, kterého popírá. Tito nadlidé pak ve své mravní nemocnosti často upadají v deprese a končí sebevraždou. Sebevraždnost tak klíčí z pesimismu a apatie. V tom je i rozdíl důvodu sebevraždy mezi moderním a tradičním člověkem. Proto i ve válce Masaryk spatřuje jen snahu o únik před subjektivismem.

Masarykovo řešení je následující, *„the moral crisis of modern civilization can only be resolved through a religious revival: not a revision to the repressive control the Church exerted in previous ages, but the reawaking of a religiously inspired moral discipline which is integrated with the critical understanding fostered by science. This cannot take the form of a Comtean „religion of humanity,“ but should be rooted in the Christian ethic of love and duty“* [Giddens, 1970:40]. Jak vidno Masaryk nežádá návrat ke kořenům a k původní víře, žádá opětovné nalezení lásky a povinnosti vně sebe samých, stát se opět objektivními. Problémem je zvětšující se propast mezi touhou po morální autoritě a tím, co dogmaticky káže církev. Masaryk tak žádá nový světonázor

---

⁶ O ruské literatuře ve vztahu k Masarykově společenskému názoru viz kapitola 5.2 a 5.3.

odpovídající moderní době, je pro pokrok, ale zároveň by rád zachoval náboženské pouto k životu.

5. Problém sebevraždy v ostatních dílech

Důkazem toho, že problém sebevraždy ve vztahu ke společnosti samotné nezůstal u Masaryka po zkušenostech z dětství a habilitaci na mrtvém bodě, nýbrž že se jej držel po celý život, je jeho prolínání se i do dalších prací. V rané době je o ní zmínka v *Juveniliích*, které již byly zmíněny, později pak i v základních spisech „*Světová revoluce*“, „*Rusko a Evropa*“ a „*Moderní člověk a náboženství*“. Masaryk i v době poválečné, kdy vznikaly např. „*Hovory s Čapkem*“ přiznává, že by dnes na svých názorech ohledně významu sebevraždy nic zásadního neměnil. I to svědčí o významu této problematiky pro jeho život a důkazem je právě to, že toto téma ve vztahu ke své životní filosofii nevynechává v žádné ze základních prací. Ačkoli často nehovoří přímo o sebevraždě, hovoří o stavu moderní společnosti, což s tímto tématem úzce souvisí.

5.1. *Moderní člověk a náboženství*

V knize „*Moderní člověk a náboženství*“ se jak vidno již z názvu knihy problém sebevraždy objevit musel. Jedná se o spis hned po „*Sebevraždě*“ nejmladší a tak zde Masarykovy myšlenky přetrvávají ve své původní celistvosti a svůj pohled rozšiřuje především o onen klíčový problém víry a modernity. Příčinná souvislost mezi náboženstvím a mírou sebevražděností je již zřejmá, není proto překvapením, že se tento jev promítá do Masarykova myšlení i v tomto spisu, ve kterém reflektuje právě onen přechod k modernímu žití ve vztahu k náboženské víře. Zde jde především o snahu pochopit podstatu odklonu od víry a obsah tohoto nového beznábožného života.

Otázka sebevraždy, jak již bylo řečeno výše, začala Masaryka trápit již v raném věku. I pozdější zkušenosti při jeho přednáškách jen utvrzovaly jeho názor, že sebevražda je nemocí moderní civilizace a k jejímu řešení je třeba připoutat jedince k životu. Totéž dokládaly i tehdejší (i když oproti době dnešní ne příliš spolehlivé) statistické důkazy. Sebevražděnost skutečně stoupala rok co rok a Masaryk byl nucen se ptát, co to znamená. Patrné je i jeho rozhořčení z toho, že lidé tato fakta ignorují, jsou zděšení aktuálními katastrofami, ale rostoucí sebevražděnost i mezi dětmi jim uniká.

Masaryk tento jev nazývá moderním. „*Dnes je již epidemie; a proto mluvím o sebevraždě v tom smyslu, že lidé dnes poměrně snadně, tedy z příčin poměrně nesilných, namnoze nicotných, smrt vyhledávají – dřívější pokolení bylo, ..., tvrdší na život*“ [Masaryk, 2000:15]. Je jisté, že Masaryk netvrdí, že by sebevraždě byla jevem novým, nicméně spolu se společností prošla změnou. Šíří se a to v důsledku chatrnosti příčin, lidé jsou více nestálí, smrt je jim bližší a i příčiny k jejímu vyhledávání jsou chatrnější. Doba, kdy byl tento čin odsuzován, odmítán a obáván, je tak nenávratně pryč.

Při bližším ohledání Masarykových textů ve vztahu k moderní sebevraždě je zřejmé, jak se do jeho pojetí silně promítá historická složka, důraz na pochopení tohoto jevu z historické perspektivy. Sám vlastně nazývá svou práci filosofií dějin. Masaryk žádá zkoumání z tohoto pohledu, může tím totiž vyvracet ostatní teorie včetně jemu neoblíbeného darwinismu. Právě v tomto vývoji se snaží nalézt odpovědi na otázky, proč si „slabší“ berou život až nyní v moderní době, v čem tkví jejich slabost, a proč jiní za stejných podmínek nepodléhají těmto tužbám. Právě z tohoto pohledu může zamítat názory jako boj o život, hospodářskou podmíněnost apod. Konkrétně hospodářské poměry, stejně jako další faktory hrají jen dílčí roli. Vytváří pouze jakési pole, překážky, které mají člověka testovat, v žádném případě to ale neznamená, že chudí by se měli vraždit více. Je to především problém charakteru samotných lidí. „*Každý příklad sebevraždy, který se vykládá nesnesitelnou bídou, dá se vyvážit četnými příklady opačnými, kde lidé neuvěřitelnou bídu přetrpěli, vydrželi, překonali. ... avšak skutečný a poslední rozhodčí je člověk sám, jeho vůle, jeho charakter, jeho duše*“ [Masaryk, 2000:17].

Se stoupající nervozitou doby reflektuje Masaryk též vedle sebevražd i s tím související růst psychických poruch a neuróz. Oba tyto jevy jsou ve spojení s kulturním moderním životem, s životem civilizovaných oblastí a měst. Tento úpadek je k reflexi nejen na samotných lidech skrze jejich neradostnost a nervozitu, ale i skrze filosofii a literaturu a v ní vyjádřený pesimismus a dekadenci⁷. V Masarykovi se tak v této společenské analýze projevují oba směry, sociologie i psychologie, protože právě obě tyto vědy se v kombinaci promítají do projevu moderní sebevraždě. Zde se Masaryk opět navrácí k původním názorům o roli skepse a vědy, cesta poznání nabízí

⁷ Zmínka o ruské dekadenci ve vztahu k Masarykově práci viz kapitola 5.3

vše co víra s jedním jediným rozdílem, víra činí člověka blaženým, vědění díky rostoucí skepsi a pochybám nešťastným [Masaryk, 2000:22]. Člověku chybí jednota a především jednotný názor na svět, tedy víra. Potřebuje mít pro svou existenci opěrný bod, něco, k čemu se upnout. Obecně lze tento Masarykův názor demonstrovat takto: „*Vědecký a filosofický intelektualismus, zejména jak se podává v pozitivismu, přivádí člověka svým neharmonickým diletantismem k zoufání. Moderní vzdělanec se honí za štěstím, ale zatím lapá smrt. Nabývá sice jasnosti, ale ztrácí klid: na místě žádoucího plného vědění musí se koneckonců spokojit skepsí, a s ní a jí dostavuje se neklid, nervóznost, pomatenost, šílenství, touha po zničení...*“ [Masaryk, 2000:23]. Zde je dobře čitelný i Masarykův vztah ke Comtovi a jeho pozitivismu, neodsuzuje vědu, ale odmítá ji jako plnohodnotnou náhradu víry. Tuto dekadenci je možné přemoci pouze opětovnou důvěrou a vírou, zajistit duchovní změnu a posílit vůli schopnou odolat skepsi a dalším tlakům moderní společnosti.

Problém sebevraždy tkví v době, ve které žijeme, je to symptom této doby, to je to, na co ve svých pracích upozorňuje. Masaryk uvádí sebevražednost do vztahu s dalšími jevy moderní doby jako je alkoholismus či prostituce, jevy které působí jako úniky před pochybami a rozervaností moderního člověka. Masaryk tak vlastně vykládá stejný stav jako literáti, jen ne románovou formou, ale formou vědeckou, tedy psychologickou a sociologickou. Odkaz je stejný: „*Moderní člověk ztrácí svůj jednotný světový názor náboženský: tato ztráta znamená intelektuální a mravní rozháranost a anarchii, ..., boj nehotového názoru nového se starým: moderní člověk je nehotový, neucelený, nejednotný, polovičatý: je bojem unavený, umdlený, nervózní, rozčilený, nemá z života radosti plné a čerstvé – zoufá si proto velmi snadno a život samovolně opouští*“ [Masaryk, 2000:25]. S tím souvisí i výše zmíněné polovzdělání, moderní člověk je zkrátka nehotový, nemá čím nahradit chybějící víru a z toho důvodu se trápí. To je velmi stručně Masarykova formule, to je přechodná doba. Nejsilnější ve vztahu k sebevraždě bylo a je katolictví, nejslabší protestantismus se svou svobodou výkladu víry a přibližováním se moderní vědě a poznání. To lze doložit i statistikou současnou, kdy se na víře a její současné podobě podepsaly především myšlenkové revoluce 19. století. Náboženství bylo utlumeno a na jeho místo byla položena věda. Právě tento zvrát vyvolal vznik nových směrů jako romantismus, co by útky zpět do historických ideálů. Snaha o vyrovnanost tak ústí v boj rozumu a citu, což se Masaryk snaží spojit, jedno bez druhého dnes existovat nemůže.

Lidé hledají, kam se uchýlit a z toho důvodu vznikají všemožná hnutí a směry, ať už jde o naturalismus či sektářské učení o spasení. A nejde jen o boj rozumu a citu, ale o boj generací, názorů, lidé tápou, „*moderní člověk se potácí mezi vírou a nevěrou, mezi vzdorem a slabostí, mezi vzpourou a pokorou, mezi anarchií a oddaností*“ [Masaryk, 2000:29]. A právě z tohoto důvodu se uchylují k nejrůznějším útěkům do okultismu a moderních věr. Z této rozpolcenosti u Masaryka vzniká i spis o sebevraždě, je to výsledek boje moderního člověka o nový jednotný světonázor a duševní klid. Lidé hledají svůj klid, někdo útekem k náboženství, jiní si berou život, toto řešení už je otázkou charakteru jedince. Vše souvisí se ztrátou objektivismu na úkor subjektivismu a v tom tkví i rozdíl mezi vraždou a sebevraždou. Najít oba tyto jevy ve velké míře na jednom vzorku je prakticky nemožné, oba jsou však výslednicí stejné duševní nerovnováhy. A proto je sebevražda častější, protože člověk je subjektivnější. Člověk tedy musí být objektivním a musí najít něco, co ho v tomto stavu udrží, co ho odpoutá od do sebe uzavřených otázek a myšlenek. Je třeba být na něčem závislý, na něčem vnějším. Masaryk často zmiňuje něco vyššího, než jsme sami, to ale nemusí být notně náboženství, takovým poutem k životu může být i láska, láska k bližnímu, na kterou Masaryk upozorňuje. Je nutné přesáhnout sebe sama, být poután k něčemu vnějšimu, „*kdo v sobě, sobě a sebou žije, také v sobě, sobě a sebou umírá... já je měřítkem, já je pánem života i smrti*“ [Masaryk, 2000:31].

5.2. Literatura a titanismus⁸

Otázka sebevraždnosti se tak stává součástí otázky po náboženském stavu společnosti. Masaryk zakládá svou metodu právě na zjištění tohoto stavu, a to skrze analýzu teologie, filosofie a literatury. Právě skrze literaturu Masaryk čte duši moderního člověka.

Důkazem tzv. nemoci století jsou tak Masarykovy literární romány, co by věrné ukazatele na rozpoložení společnosti a tzv. moderního titanismu. Ideálním příkladem je Masarykovi Faust⁹, který se v různých podobách vyskytuje ve všech dobových románech. Ve faustovských románech nachází veškerou symboliku, jež předestírá v

---

⁸ Moderním titanismem je Masarykem míněna myšlenka povýšení člověka nad boha, tedy popření náboženské víry.

⁹ Myšlenky ve vztahu k faustovským románům, které jsou zde předestřeny, nejsou vyjmuty z žádného konkrétního románu. Jsou vyjádřením Masarykova postoje v té podobě, v jaké je převzal jako důkaz pro svou teorii moderního člověka.

„Sebevraždě“. Takový moderní člověk prochází stádií od pohlavní nečistoty a lásky, k duši zkažené nedůvěrou ústící v nevěru a pochyby. Výsledkem tohoto stavu je touha, touha zničit předmět svého neukojení, tzn. buď zabít jiného, nebo sebe [Masaryk, 2000:125]. Masaryk zde nachází podklady pro svá tvrzení, pro otázky výchovy, mravní anarchie, ztráty víry a neucelenosti. Na vině je citový egoismus, postrádáme tu morálku a mravní organizaci, jež nám zprostředkovávala církev. V duchu Masarykově tak hovoříme o mravním subjektivismu, já a nikdo jiný, proto pak z lásky vraždíme sebe a ostatní, skepse dusí naši lásku k ostatním a vyplouvá na povrch egoismus. Je tak dle něho třeba rozlišovat lásku a smysl, pravdu a mínění. „*Masaryk vidí v titanismu vlastní nemoc devatenáctého století, u Fausta v pokročilém stádiu*“ [Demetz, 1993:50].

Příkladem tohoto titánství a v Masarykově pojmosloví nadčlověka je tedy právě Faust. Skeptickou mnohovědností ztrácí víru a s ní lásku k životu. Faust pokouší život ve své rozmanitosti, utlumuje pro to rozum a zůstává egoistou. „*Nadčlověk faustovský je inkarnací egoismu a skeptického subjektivismu*“ [Masaryk, 2000:164]. Masaryk v něm vidí romantika, sentimentálního senzualistu, který ztrácí víru mládí a propadá skepsi. Právě jeho subjektivismus jej pak vede k iluzi bohorovnosti, samotě a nicotnosti. Objektívni svět mu uniká a smyslná láska se převrací v nenávisť. Zde je patrná role rozporu subjektivismu s objektivismem v Masarykově uvažování o sebevraždě. „*Na Faustovi můžeme si proto nejlépe uvědomit, co znamená přechod od víry ke skepsi a k subjektivistickému panteismu, co znamená přechod od objektivismu k subjektivismu vůbec, co znamená to oscilování titánského života mezi smyslností – nenávistí světa a sebe, co znamená ten hrozný titánský dualismus vraždy a sebevraždy.*“ [Masaryk, 2000:168]. Při řešení tohoto problému se ozývá Masarykova humanita. To překonání rozporu se dle něho nemůže stát rozumem a filosofií, ale životem samým, pocítěním soustrasti k našemu bližnímu, s nímž jako s celým světem bezprostředně se cítíme být bytostí jednou a touž. Jinými slovy je třeba nezáviset v našem životě pouze sami na sobě, je třeba se kotvit především vně.

5.3. Rusko a Evropa

Masarykův zájem o sebevražděnost se později promítá i do jednoho ze spisů „Rusko a Evropa“ a to do období ruské dekadence. I zde nemohla Masarykovi uniknout proměna společnosti právě ve vztahu s tímto fenoménem. Masarykova analýza je zde věnována především Dostojevskému, jeho myšlení a reflexi společenského života v

Rusku, myšlenkovému a mravnímu tříštění, rozpadu víry a dalším jevům, které jsou demonstrovány skrze jeho romány. Masaryk porovnává především náboženské a etické dění v Rusku a Evropě skrze analýzu těchto románů. Nachází mnoho paralel vězících i ve sblížování Ruska a Evropy a to v otázkách mravnosti a náboženství a stejně tak nachází v Dostojevského románech i s tím související otázky vraždy a sebevraždy. *„Evropeizace Ruska, tvořící základ směru západníků, přináší Rusku liberalismus a proti němu socialismus a anarchismus, které vznikly z katolicismu a jezuitizmu. Povrchní evropeizace projevuje se jako polovzdělání, neplodný skepticismus a duchovní rozdvojení“* [Masaryk, 1996:24]. V tomto shrnutí Dostojevského postojů je ona paralela k dění v Evropě a Masarykovým názorům názorně vidět, a to především ve zmíněné skepsi a polovzdělání. V Rusku tak Masaryk nachází směr, který tento rozpad reprezentuje a je nazýván nihilistickým ateismem.

„Dostojevskij ... Masaryka nezaujal ruskou problematikou, ale naopak tím, čím ji přerůstal, ...: svým zaujetím a hlubokým ponorem do existenciální problematiky moderního člověka“ [Kautman, 1997:90]. Jinými slovy, Dostojevskij¹⁰ byl Masarykovi sympatický tím, že řeší stejný rozpor a podal tak Masarykovi pomocnou ruku. Masaryk u něho spatřuje sebevraždu jako projev světového názoru a pojetí života, ovšem s místem pro absurditu a nelogičnost. Idea sebevraždy je dle něho logická, zatímco samotný čin je mechanickým a nerozvázným vyústěním vnitřního boje pachatele [Masaryk, 1996:97]. Je zde tedy patrný boj o vykonání onoho činu ve vztahu k vlastní vůli a celé společnosti, Masaryk též zahrnuje otázku přičetnosti při výkonu sebevraždy, avšak její absolutorium, které spatřuje u Dostojevského, odmítá. Nesouhlasí s všudypřítomným afektem a silou podvědomí a především shledává Dostojevského románové hrdiny jako neodpovídající ideje sebevraždy, jež byla nastíněna výše. Vidí lidi spíše vyšinuté, nikoli povznesené, u kterých by bylo záhodno hovořit o sebevraždě jako o činu nejvyšší vůle. Masaryk klade důraz na příčinnost a sebevražda v této podobě se mu nepozdává. Zůstává u svých tezí, vidí mravní rozvrat v manželství, vidí psychické narušení a sugesci činu.

Podstatným faktem jsou ale samotné paralely k Masarykovu myšlení a také to, jak se do analýzy ruské společnosti a literatury jeho základní myšlenky promítají a to

---

¹⁰ Výklad Dostojevského i jiných autorů, který je zde předestřen, je vyjádřením toho, jak Masaryk tyto autory vnímal ve vztahu ke své práci. Nejde tedy o analýzu sebevraždy v podání Dostojevského a jiných autorů, ale o příklady, které Masaryk použil, a které si z jejich románů vypůjčil pro podložení své teorie moderního člověka.

především otázky mravnosti, náboženství, lásky a také rozporu praxe a teorie, tedy polovzdělání. Tato kombinace je patrná všude a všude ji také Masaryk hledá, hovoří o odklonu, o přechodu z víry na skepsi, z objektivismu na subjektivismus. Právě takové jsou i výše zmíněné faustovské romány, „*pohlavní výstřednost se mění v nenávist k lidem a přírodě; tato nenávist je zpočátku objektivistická, ale když ve vraždě dosáhla svého vrcholu a zároveň své krize, stává se nenávistí k vlastnímu Já – vrah končí sebevraždou*“ [Masaryk, 1996:211]. Toto převyprávění Fausta je jen demonstrací a analogií k dění ve společnosti a také důkazem Masarykova zájmu o psychologično postav a tedy i lidí ve společnosti. Opět je zde ona analogie k jeho myšlení - člověk ztrácí víru, rostou pochyby a nejistota, vyústění pak může skončit i formou sebedestrukce.

Stejnou ztrátu víry Masaryk reflektuje i u Tolstojce, ztrátu víry v důsledku výchovy ve světle vědeckého poznání, díky kterému ztrácí svůj teleologický názor a morálku, stává se bezbožným a nešťastným. Masaryk u Tolstojce shledává podobné pojetí víry, všímá si života ruských mužiků, je fascinován, že při vši bídě a chudobě, ve které žijí, jsou se životem spokojeni a sebevraždy nepáchají a na základě toho dochází k závěru o podstatě víry, „*sedlák snáší život, protože je nábožensky věřící, ..., náboženství je vztah k Bohu, není to víra v nepostižitelný svět, náboženství má ten, kdo pochopil smysl lidského života*“ [Masaryk, 1996:293]. To koresponduje s Masarykovými nálezy ohledně chudoby a víry venkova, tato venkovská víra je vírou objektivistickou, slepou, nikoli tou, která by byla schopna zapracovat moderní poznání a skepsi. Pro oba je tak sama idea boha rovnítkem k životu a z toho důvodu se shodují na tom, že právě vzdělanci se vraždí více, protože se bojí chudoby, nemoci a smrti, chybí jim právě ona víra zachovávající život. Nejsou schopni uniknout návalu individualismu a subjektivismu.

„*Všichni ruští básníci-myslitelé konstatují a analyzují vnitřní rozdvojení, rozervanost ruského člověka, jednotlivce a ruské společnosti*“ [Masaryk, 1996:361]. Jejich cílem je překonat toto rozdvojení, bojovat. K tomu je však třeba se oprostít od všeho minulého a najít něco nového, protože nejhorší je zůstat v té polovičitosti. To je zcela totožné s tím, co Masaryk žádá i v Evropě. Projevem tohoto boje je ruský nihilismus, boj o boha. Vše pak v jejich románech ústí v jediné, věřit nebo zemřít. Sebevražda a její motivace se tak stává zásadním problémem těchto básníků. „*Rostoucí*

sklon k sebevraždě má svou účinnou spolupříčinu v přibývání psychozity; psychóza a sebevražda jsou dílčími jevy celkového stavu společnosti“ [Masaryk, 1996:364]. Obojí souvisí s moderním kulturním životem a tedy subjektivismem, který přináší nevíru a pochyby. Pojetí se pak různí, ale cíl, totiž boj za nový životní názor Ruska, zůstává u všech totožný. To je znak nihilismu a tedy i ruského realismu. Masaryk tak u ruských básníků a myslitelů nachází pevný opěrný bod své teorie sebevraždy a tedy i celé společnosti, vidí zde reflexi stejného rozpadu, stejný problém, který on vidí u nás a Evropě. Ruský nihilismus a náboženský titanismus tak nevidí jako chybu, ale jako snahu po správnosti a pravdě, o vyrovnání se se současným stavem společnosti.

5.4. Poválečná doba

Analýza dekadence moderní doby se netýká jen ruské literatury. Další spis, kam do Masarykova myšlení proniká sebevražda, je spis válečných vzpomínek „Světová revoluce“. Jedná se o poměrně vzácnější publikaci, v podstatě o deník či poznámky týkající se Masarykovy činnosti za války v letech 1914-18. Je nasnadě očekávat, že půjde především o spis politický, nicméně ani tato kniha neuniká Masarykově názoru na společnost a to především pilotní otázce náboženské a mravní. Masaryk zde mimo jiné popisuje stav našeho nového státu a zmiňuje tak i problém náboženské krize v podobě rozluky státu a církve, kterou je třeba uzpůsobit modernímu individualismu, *"rozlukou církve a státu mají být církve a jejich náboženství na státě nezávislé, a stát má být nezávislý na církvích; náboženství má být věcí volného přesvědčení"* [Masaryk, 1925:603]. Stejně tak i zde je patrná Masarykova víra v Ježíšovo učení, lidskost, lásku a toleranci, které jsou určující pro fungující harmonickou společnost. Je zde patrné, že Masaryk novou dobu neodsuzuje, očekává přizpůsobení. Tato změna si však žádá odpovídajícím způsobem korigovat i nový pohled na etiku a mravnost, protože moderní stát ve své organizaci zapomíná na ideály, světonázor a mravnost, což tvořilo autoritu církve. Opět se zde zrcadlí (tentokrát do politické činnosti) Masarykův názor na život, opět je zde patrný důraz na lidskost, porozumění a pravdu; *„mravním základem vši politiky je humanita“* [Masaryk, 1925:556]. Humanita, kterou lze též vyjádřit jako lásku k bližnímu.

Masaryk právě zde vidí úzkou linii k samotnému náboženství, lidé se víry zřekli a tak dávají jejím základním principům jiná jména, humanita, altruismus, podstata však zůstává stejná, tolerance a láska k bližnímu. To je princip, který je nutné udržet i za

dnešního individualismu, a který by tak měl být i prevencí i před mravními poklesky jako je sebevražda. Masaryk není proti pokroku, žádá zachování této formy praktického vzdělání, vedle rozumu i cit. „*Uznávaje... důležitost a v jistém smyslu i primárnost citu, zdůrazňuju rozumnost a žádám vzdělání, osvětu, vědu a vědeckost*“ [Masaryk, 1925:557]. Masarykův názor se tak promítá i do otázek státních, kdy se spojuje láska k bližnímu s láskou k vlasti, právě na těchto ideálech Masaryk buduje demokracii. Otázka mravnosti a etiky se tak promítá do formy zákonodárné moci.

Ve svém stěžejním spisu o sebevražednosti Masaryk poznamenal, že se u všech vzdělaných¹¹ národů zvyšuje míra sebevražednosti. Výsledkem tohoto zjištění je, jak bylo řečeno výše, že hlavní příčinou tohoto stavu je zeslabení charakteru ztrátou náboženství. Společnost prošla přechodem od tradičního stavu do moderního, aniž by došlo k vytvoření tomuto stavu odpovídajícího světonázoru. Společnost se tak dostává do jistého stavu dezorganizace. Držitel jednotného názoru na svět, církev, upadá a pod množstvím revolucí ve všech sférách začíná vítězit skepse a mravní anarchie. Církev přestává plnit svou funkci, odpor proti vynucené víře byl nutným krokem, fatální jsou ovšem důsledky, „*vyvinul se revoluční přepjatý individualism a subjektivism vedoucí k... duchovnímu osamocení, k obecné anarchii,....: skepse, kritičnost, ironie, negace a nevěra zatlačily víru a věřivost, člověk se stal neklidným, nestálým, těkavým a nervózním; ... při stálém hledání a podnikání byl zklamán a opět zklamáván; idealista se vrhl v požitkářství, ale nenacházel uspokojení; ... - neradostnost a nespokojenost, zloba a zoufání a odsud únava, nervosnost, psychosnost a sebevražednost*“ [Masaryk, 1925:421]. V tomto delším odstavci Masaryk předestírá velmi nelichotivý stav společnosti, společnosti podlomené a zoufalé. Lidé opět potřebují nalézt svůj světonázor, svou víru, ta však musí být přijata svobodnou dohodou, nikoli vnucena.

I zde Masaryk sebevraždu kontrastuje s vraždou jako protipólem. Vždy se jedná o násilí, v jednom případě obrácené dovnitř, ve druhém ven. Obojí je však důsledkem nesnesitelnosti subjektivismu a individualismu projevujícím se jako povýšení člověka nad boha neboli titanismem [Masaryk, 1925:422]. Právě proto je zde sebevražda vyložena s ohledem na militarismus. Masaryk zde předestírá především porovnání

---

¹¹ Masarykova analýza se vzhledem k dostupnosti a kvalitě dat omezuje především na Evropu, nicméně podobný jev lze dle současných možností sběru dat dle Světové zdravotnické organizace za posledních sto let reflektovat i mimo Evropu.

militarismu tradičního a moderního. Sebevražednost má pak dle něho své místo právě v tom moderním. Moderní válčení totiž postrádá morálku, je to dle Masaryka pouze únik, „*válčení těchto moderních civilisovaných lidí je právě násilnickým unikáním z úzkostí, prýšticích z nadčlověkovského já*“ [Masaryk, 1925:423]. Tím je vysvětlena i hlavní role inteligence v této válce, proto jedinou válkou mravně akceptovatelnou Masarykem, je válka obranná. Sebevražda barbarů na straně druhé, je jiná, plyne ze zlosti, nezdaru, nikoli neenergičnosti, úzkosti a osamocení. Moderní militarismus je pak snahou o útěk z tohoto stavu. „*Národ myslitelů a filosofů má největší počet sebevražd, má nejdokonalejší militarism a způsobil světovou válku*“ [Masaryk, 1925:424]. Masaryk zde předestírá opět ten společenský přechod, šlo o válku národů, o válku ideí, o válku inteligence, nikoli o prostý boj. Byl to boj mravní vyspělosti, byl to útěk. Za válek sebevraždy vždy rapidně klesly, jedná se o důsledek objektivizace přemíry subjektivismu, který se zvrhl ve válku. Válka je tak v Masarykově podání jen dalším vyústěním rozporu subjektivizace a objektivizace, důsledek individualismu, titanismu a potlačení lásky k bližním. Masarykovo myšlení ve vztahu k moderní vzdělanosti, mravnosti a obecné víře je tak zde víc než patrné.

Náboženství je především o rovnováze rozumu a citu a poměry mezi lidmi. Lidé touží po nové víře, ale netuší, co jí má být a tento stav Masaryk reflektuje právě skrze válku avšak s konstatováním, že krize zůstává stejná, lidé stále tápou, „*skepse, umdlenost z rozervanosti, neklid, nespokojenost, pesimism, zloba, zoufání, končící sebevražedností, militarismem, válčením – toť stíny moderního života, moderního člověka – nadčlověka*“ [Masaryk, 1925:432]. Masaryk tak vznáší otázku řešení, pátrá po základech tohoto stavu, hledá možnosti změny. Nezastává teorii akutního poválečného úpadku, ale postupné degenerace v důsledku sociálních změn ve společnosti. „*Potřebujeme klidné, upřímné analyse a kritiky naší kultury a všech jejích prvků a musíme se odhodlat ke koncentrické nápravě ve všech oborech myšlení a jednání*“ [Masaryk, 1925:433]. Právě tyto své naděje Masaryk vkládal do demokracie, novému přístupu, jenž povstal po válce. Zde je patrné, jak komplexní je Masarykovo uvažování, nikdy nehovoří o sebevraždě jako o izolovaném jevu, vždy ji vidí a uvádí do kontextu s dalšími jevy, uvažuje o ní komplexně, s odkazem na celospolečenské dění. Proto je tento jev současně jeho životním problémem, promítá se celkově do jeho myšlení, je vyústěním a důkazem jeho filozofie dějin, tezí o moderní společnosti a jevů s ní spojených.

6. Kritika „Sebevraždy“ a Masarykova pohledu na společnost

Tolik k Masarykově sebevraždě ve vztahu k jeho myšlení a názoru na společnost. Systematická studie takového rozsahu a obsahu samozřejmě nemůže zůstat bez odezvy. Jeho filosofie dějin dostala nálepkou tvrdé kritiky společnosti a zcela logicky vyvolala vlnu odezvy, pozitivní i negativní. V této části bych se rád krátce zmínil o tom, jak bylo na Masarykův spis a názor nahlíženo z vnějšku, jak byl přijat a jak na něj bylo a je i dnes navazováno. Pro příklad tak uvedu tehdejší i současnější reakce a také některé paralely k dalším pracím. V současné době má sociologie sebevraždy již pravděpodobně jistou tradici, ale rozvíjející se spíše mimo českou republiku. Současné studie jsou lokální zaměřené na určitý rys či skupinu ve společnosti, nejedná se tedy již o komplexní studie, které by umožňovaly celkový a komparativní pohled, jako byla ta Masarykova (či Durkheimova, jak zmíním níže). Je otázkou, zda je to kvůli přílišné náročnosti či přímo nemožnosti provedení vzhledem k podobě dnešního světa, ale to není předmětem mé práce. Navíc jistě se toto téma odráží také svou částí a pravděpodobně tou větší vzhledem k dnešnímu individualismu i do psychologie.

Masaryk samozřejmě nebyl první, kdo si tohoto fenoménu všímal, sám ve své práci odkazuje na další vědce a statistiky. Je však pravděpodobně první, kdo tento fenomén vyložil systematicky, komplexně, sociologicky a ve vztahu k dění ve společnosti. Jak již bylo zmíněno, prvé reakce na jeho práci byly velmi rozpačité, jednak po stránce otevření samotného tématu ve vztahu k úpadku lidské mravnosti, zdál se příliš radikální, než aby byl přijat. Druhý problém byl se zařazením spisu, protože sociologie jako věda v naší zemi neměla zázemí a její existence nebyla uznávána. Právě z těchto důvodů byla dána přednost dovětku filosofie dějin a nikoli kritika moderní společnosti. Dvě reakce z Masarykových současníků, které stojí za zmínku, jsou od Josefa Krále a Zdeňka Nejedlého. Králův příspěvek je však vzhledem k jeho stáří již bohužel těžko k sehnání, proto budu reakci z řad českých demonstrovat pouze na Nejedlém, který sepsal i celý Masarykův životopis.

Kritiků z řad dnešních vědců na toto téma (zejména v Čechách) není mnoho. Ze zahraničních pak ve vztahu k tématu samozřejmě z historie nejvíce láká konfrontace s E. Durkheimem, která však, jak uvádím níže, pravděpodobně vůbec neproběhla.

Zásadní sociologickou ikonou, která se tak všimla Masarykovy „Sebevraždy“ byl až později A. Giddens, který píše předmluvu k anglickému vydání knihy. Giddens potvrzuje sebevraždu jako v každé době existující jev, stejně tak jako její proměnlivost v počtu s ohledem na dobu. Vždy ale záleželo na morálním či chcete-li mravním stavu společnosti, jak zdůrazňuje Masaryk. Giddens souhlasí ve vztahu k údajům i s rostoucím počtem sebevražd v době poslední a se souvislostí tohoto jevu s urbanizací a poklesem tradičního morálního a sociálního řádu [Giddens, 1970:31]. Mravní podstata společenského poklesu, na kterou Masaryk upozorňuje, je patrným faktorem v každé době a je určující i pro posuzování tohoto jevu. U Masaryka je však sebevražda chápána jako důsledek mravního poklesu společnosti, jako důsledek určitého stavu společnosti. Právě otázka morálky ve vztahu k početnosti tohoto činu se stala měřítkem celkové morálky společnosti. Masaryk tak naráží na dvojakost doby, na všudypřítomné rozpory pokroku a mravnosti [Petrušek&Narbut, 2009:340].

Giddens souhlasí i s odkazem na mentální degradaci a psychické poruchy, se kterými byla sebevražda často slučována. Případové studie psychiatrů, kteří staví na výhradně individuální povaze jevu ve spojení s psychickou disharmonií bez ohledu na sociální okolnosti, však byly brzy obohaceny o statistiky společenské a sebevraždě byl přiznán status sociálního fenoménu a to právě díky souvislosti jejího výskytu se společenskými podmínkami a děním. Pravidelnost výskytu sebevraždy je podmíněna sociálně. Nicméně spor o povahu tohoto fenoménu zůstane asi nevyřešeným, podobně jako Masaryk jsme nuceni uznat, že se jedná o fenomén psychosociální. Sebevražda je bezpochyby jevem ve výsledku individuálním, ale okolnosti vedoucí k tomuto psychickému stavu jsou často spíše sociálního rázu než výsledkem psychické poruchy. Již v 19. století tak přišel Falret s rozlišením faktorů interních a externích, čímž stanovil hranici a zároveň uznal podstatný vliv sociálních faktorů [Giddens, 1970:33]. Masarykova snaha je pokusem o sociologickou interpretaci fenoménu na podkladě klíčové důležitosti víry jako zdroje morální kontroly ve společnosti [Giddens, 1970:34]. Zároveň jde o filosofii dějin a analýzu naší moderní éry. Jeho práci lze považovat za první systematickou analýzu tohoto fenoménu, považuje svou práci za vědeckou a faktuelní, nicméně Giddens poznamenává, že nám též umožňuje identifikovat morální krizi moderní společnosti. Samozřejmě již před Masarykem existovaly studie na téma

sebevražednosti, sám Masaryk na některých z nich staví¹², nicméně jeho práce je pravděpodobně skutečně první v tomto duchu.

Masaryk je tak svým způsobem nazírán, jako zakladatel moderní sociologie sebevraždy. I proto se zde nabízí otázka vztahu k teorii sebevraždy E. Durkheima. Rád bych se tedy jen krátce zmínil o jejich vztahu. Při pohledu na Durkheimovu studii¹³ nabudeme dle mého soudu mnohem ucelenějšího a přesvědčivějšího dojmu. Durkheim předestírá přímo typologii sebevražd a na rozdíl od Masaryka dosazuje za rozhodujícího činitele na místo náboženství sociální integritu. Ostatně i A. Giddens považuje Durkheimovu teorii za systematičtější a sofistikovanější, ale nelze se ubránit nálezu jistých podobností v obou pracích. Ačkoli to Durkheim nikdy nepřiznal, je tak více než pravděpodobné, že Masaryk položil jeho práci základy [Giddens, 1970:41]. Oba shledávají moderní krizi a to krizi morální. Oba vidí problém v poklesu náboženské víry a organizace, avšak oba neviní z tohoto problému vědu. Oba jsou vědci a racionalisté a souhlasí, že právě racionalismus může být zdrojem integrace a morální opory, která dá životu opět smysl. Shodu lze nalézt i v tom, že náboženství má jisté věčné prvky, které přežijí vše a které mají svou úlohu.

Podobnosti mezi pracemi tedy existují, Masaryk však píše svou práci 16 let před Durkheimem a ve svých pozdějších spisech na toto téma Durkheima naprosto opomíjí, Durkheim na straně druhé alespoň marginálně Masaryka zmiňuje. Masaryk pravděpodobně Durkheima ani neuznává, jak konstatoval prof. Petrušek: „*Vysvětlení, že Masaryk vnitřně uznal sociologickou převahu Durkheimovy argumentace založené sice na podobném moralismu, ..., ale současně na přesvědčivějších sociologických premisách i teoretických dedukcích, je vysoce nepravděpodobné*“ [Petrušek&Narbut, 2009:349]. Durkheimova práce je tak skutečně propracovanější a na rozdíl od Masaryka, který se drží své disjunkce vědy a náboženství, Durkheim přináší jinou otázku a to dělby práce. Shodují se na otázce mravnosti a podoby sociálního života, Durkheim však pečlivěji rozebírá podstatu a uvádí jednotlivé typy sebevraždy, na základě kterých uvádí svou premisu o klíčové integraci jedince ve společnosti. Otázka jejich vzájemného vztahu s ohledem na toto téma zůstává stále spekulativní a nezodpovězená.

¹² Jedná se o starší studie, míněno např. statistické údaje a data Morselliho.

¹³ Vlastní Durkheimova studie viz DURKHEIM, Émile. *Suicide: A study in sociology*. [online]. Internet archive. The Free Press, USA, 1951. 405 str. Translated by John A. Spaulding and George Simpson. Dostupné z: <http://archive.org/details/suicidestudyinso00durk>

Ve své podstatě je Durkheim mnohem sociologičtější a tedy méně osobní než Masaryk (to se projevuje především u vztahu k náboženství). Masarykova pozice mezi ostatními sociology je obecně poněkud zvláštní, možná i proto, že pravým velkým sociologem pro svůj vědní rozmach a obsažnost v dílech pravděpodobně ani nebyl. „Každý pokus dělat z Masaryka světového sociologa je proto nesmyslný a koneckonců Masaryka nedůstojný: jeho zásluhy jsou nepochybně jinde než v čisté sociologii“ [Petrusek&Narbut, 2009:373]. Na druhé straně se Masarykovi sociologie upřít nedá, sám se jí snažil ve své době prosadit. Krásně je to vidět právě na „Sebevraždě“ a na Masarykově analýze společnosti, náboženství a literatury. Tak jako jiní sociologové i on tak řeší vztah jedince a společnosti, vztah objektivismu a subjektivismu [Musil, 1993:95].

Některé reflexe Masarykova díla se všímají přímo konkrétních pasáží jeho práce. Příkladem těchto kritik je otázka pohledu na primitivní národy. Masaryk u nich shledává sebevraždnost jevem výjimečným. Současné studie však hovoří o tom, že sebevraždnost se vyskytuje u některých těchto národů ve stejné míře a to nezávisle na kontaktu s vyšší kulturou [Hájek, 1983:94]. Masaryk tak často příliš generalizuje na základě nepřilíšného množství dat. Masaryk se snaží vzbudit dojem, že jeho teze ohledně růstu sebevražd a světonázoru je podložena daty, pravdou však je, že se často o sesbíraná data vůbec neopírá. V tomto směru jde často pouze o vlastní domněnky a generalizace či dojmy plynoucí z pouze obecné znalosti situace. To, že jeho práce stojí spíše na domněnkách než na kriticky zvážených empirických datech, práci ale nečiní špatnou a nepravdivou, často to však způsobuje jisté přehánění ve svých tvrzeních [Hájek, 1983:95]. Masaryk se tak jeví ve své teorii často rozporně, ať už se jedná o pojetí sebevraždy v kolektivním a individuálním duchu či vědy, pokroku a filosofie ve vztahu k víře a náboženství.

Největší Hájkova kritika však směřuje na samotné vysvětlení příčiny, *"In fact, the intensity of religious faith or the Weltanschauung alone cannot explain the wealth of manifold phenomena in modern society"* [1983:98]. Jedná se totiž o jev příliš rozmanitý na to, aby mohl být vysvětlen tak snadno a jedinou příčinou. Náboženská víra nevysvětlí, proč se rozvedení muži vraždí více, proč se v bezdětných rodinách vraždí více, proč sebevraždnost klesá za války a revolucí, proč je vyšší u lidí s nestálým zaměstnáním, proč se některé primitivní národy vraždí více, ačkoli by v Masarykově

terminologii měly mít jednotný světonázor atd. Vysvětlení vírou a polovzděláním patrně nestačí – na straně druhé, Masarykovu teorii lze chápat i jinak, a to abstraktněji. Je nutno být, jak sám říká, něčím připoután k životu, věřit v něco jiného než sám v sebe. Tím lze vysvětlit otázku rozpadu manželství, objektivizace lidí za války apod., avšak Masarykova teorie se pak stává prakticky totožnou té Durkheimově týkající se sociální integrace jedince do společnosti.

Nejedlý na straně další reflektuje také empirický pohled na Masarykovu teorii. Data jsou jednak často velmi stará, což dle slov Masaryka nevadí, protože, jak již nyní víme, povaha sebevraždy zůstává tatáž. Nejedlý však uvádí, že Masarykovi o samotná statistická data ani příliš nejde, „*hlavní věcí je tu vždy to, co Masaryk ví ze sebe, ze svého pozorování, a statistika – to' více jen jakási vědecká stafáž, prostředek, aby kniha vypadala hodně vědecky*“ [Nejedlý, 1932:64]. Statistika tak plní především vědeckou funkci, tou podstatou pro základ této práce je psychologie. Právě i to je problém ve vztahu k sociologii, Masaryk psychologii podrobuje i statistiku, a sociologii se tak snaží psychologií naroubovat. Je tak do jisté míry teoretikem individualismu. Druhý problém Nejedlý spatřuje v Masarykově postoji k inteligenci. Jeho pozice jej uzavírá do izolace, není tak ochoten vidět situaci zcela správně, protože na ni nazírá jen ze svého pohledu [Nejedlý, 1932:92]. Masarykova osobnost samotná tak tvoří příklad integrity. Z dochovaných informací se Masaryk zdá být dokonce ideálem člověka, ve světě vědy byl však osobností spíše vědecky a sociologicky rozpornou nežli úplnou. Tento rozpor tkví v otázce vztahu vědy k náboženství, Masaryk vidí vědu jako záruku pravdy, zároveň však také jako zdroj diletantství a nevěry [Petrusek&Narbut, 2009:338-339]. Není divu, že si přál najít nějaký smír pro tyto dva póly, sám však ten rozpor „věda nebo náboženství“ nedokázal vyřešit.

7. Masaryk a jeho „Sebevražda“ dnes

Je více než patrné, jak problém sebevraždy protíná v podstatě všechny nebo většinu Masarykových myšlenek. Ať se nahlédne do kterékoli oblasti jeho filosofie, teologie či sociologie, vždy se lze nějakou cestou vrátit k problému moderní doby, k problému bezvěrství, subjektivismu a z toho plynoucí sebevraždy, která odkazuje na duchovní a mravní život jedince. Masaryk nepopírá vnější společenské, ekonomické a hospodářské vlivy. To jsou sekundární příčiny, které jen podporují tu dnešní tékavost,

uspěchanost, ukvapenost, nerozvážnost, nerozumnost a nemravnost. Honíme se za iluzemi, za neukojitelnými potřebami a sny a to z důvodu naší vnitřní nerovnováhy. A tato nerovnováha má vedle mnoha spolučinitelů jednu základní příčinu, historickou příčinu a to Masarykem stále opakovaný boj starého s novým a z něj plynoucí polovičatost. To však Masarykovi nebrání v optimistickém pohledu kupředu, nežádá zpátečnictví, ale uzpůsobení víry moderní vědě a době.

Masaryk byl věřícím člověkem, avšak pod pojem víra lze zahrnout mnohem širší paletu věcí než samotného boha. Nemyslím, že je nutné věřit v boha a věděl to i Masaryk, že tradiční víra přežít nemůže. Je nutné věřit, mít životní filosofii, cíl, kterého je třeba se držet, slovy Masarykovými je třeba věřit v něco vyššího, než jsme my sami, v něco, co nás přesahuje. Jedině tak se lze vyhnout beznaději a pochybám. Sekularizace si na náboženství a víře v naší postmoderní době vybrala nepochybnou daň. Důkazem hledání sebe sama u dnešních moderních lidí může být stále to samé, může jít o projevy agrese, uchylování se k různým společnostem a organizacím, které nabízí životu náplň (v duchu Durkheima nabízí integraci do společnosti) nebo o sekty, které fungují stejným způsobem. To už jsou však jen domněnky, které nejsou předmětem této práce. Ačkoli byl spis „Sebevražda“ opravdovým unikátem, je pravdou, že dnes se na Masarykovu teorii sebevraždy a potažmo i jeho pohled na společnost zapomíná. Tato teorie získává nálepkou přežitku, jinými slovy, je považována za překonanou. *"Suicide had an honourable place among the first scientific treatises on the issue. By now, its theory is superseded"* [Hájek, 1983:100].

V počtu sebevražd Masaryk zrcadlí míru rozpadu společnosti a poukazuje na stále se zhoršující stav i ve vztahu k dětem a špatné výchově. Je otázkou, zda tato rozpolcená přechodná společnost trvá i dodnes. Pokud vezmu v potaz aktuální statistiky, pak většina evropských zemí překonala přechodnou dobu začátkem sedmdesátých let, kdy sebevražednost začala klesat¹⁴. Pokud by tak sebevražednost měla být skutečně měřítkem mravnosti doby, bylo možné tvrdit, že dnes, o sto let později jsme překonali mravní anarchii a opět jsme našli svou víru a světonázor. Takový názor je však velmi vrtkavý, i při laickém pohledu na současnou společnost se zdráhám tvrdit, že žijeme v době vyrovnané a mravně nechaotické. To, co Masaryk označoval za mravní poklesky a

---

¹⁴ Důkazem jsou data z ČSÚ a data mezinárodní zdravotnické organizace WHO.

důkazy úpadku (rozvody, nemanželské děti, politická anarchie, korupce apod.) jsou dnes zcela běžné společenské jevy. Při pohledu na současnost skrze Masarykovu teorii tak shledávám jisté nesrovnalosti. Necítím se v pozici, abych byl schopen odborně hodnotit stav společnosti, nicméně s jistotou mohu říct, že rozhodně neodpovídá stavu, jaký si Masaryk představoval za ideální, a přesto sebevražednost výrazně klesla. Při bližším ohledání statistik se spíše zdá, že dnes v duchu skepticismu už lidé nemají ani dostatečně silnou vůli na spáchání sebevraždy a upadají spíše v neurotické a psychotické stavy. Právě psychické poruchy totiž naopak zaznamenaly vzestup.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusil vyložit, jak se problém sebevražednosti prolínal Masarykovým životem a jak souvisel s jeho myšlením a osobností. Jeho rodinné zázemí dalo dobré podmínky vzniku silné a láskyplné osobnosti, která byla zároveň i velmi cílevědomou. Při svém, již od raného dětství pěstovaném psychologismu, je více než logické, že když se jako mladý setkal s fenoménem sebevraždy poprvé, nedala mu spát. Jeho nepopíratelný pozorovací talent a znalost lidí, kterou si vypěstoval, mu společně s pečlivým studiem literatury umožnily vykonstruovat velmi pevnou teorii, které se nevzdal i navzdory důkazům proti po celý svůj život. Jeho osobitost a víra v život a lásku jej provedla mnoha nepříjemnými situacemi, které ve výsledku jen zocelily jeho neochvějnou povahu. Mimo jiné hodnoty hrála v jeho životě i práci nesmírnou roli víra náboženská a s ní spojená mravnost, bez jejichž existence si snad Masaryk nedokázal život ani představit: „*Pro Masaryka mravnost a náboženskost byly významnými znaky humanity vedle rozumovosti, citu, vůle, prostě v rámci celku lidského vztahu ke světu*“ [Čapková, 1993:12].

Ačkoli nelze o Masarykově práci hovořit jako o výhradně sociologické a je dnes v sociologické perspektivě spíše zapomenuta a to především zásluhou E. Durkheima, byla by škoda jeho poznání společnosti zcela přehlížet. Jeho práce na toto téma je navíc pravděpodobně první svého druhu, „*if we disregard the work of some earlier "moral statisticians" Masaryk's "Suicide" written as it was over a century ago ranks among the first scientifically conceived sociological and psychological studies on the theme*“ [Hájek, 1983:85]. Masaryk vykonstruoval opravdu kvalitní portrét společnosti především z pohledu sociologie a psychologie, a ačkoli jeho empirická podloženost

práce často pokulhává za jeho osobním projevem, je jeho „Sebevražda“ opravdu unikátní monografií a vyjádřením stavu současné společnosti. Jak vidno, Masarykovo myšlení je tak, jak vše ostatní, ve znamení eklektismu. Otázka krize moderní společnosti je však v tomto směru názorem unikátním. Ve své práci jsem se pokusil popsat, jak se na tento fenomén Masaryk díval a jak prostoupil jeho dílem.

Ať už se jedná o jeho první studie, jeho habilitační spis či názory poválečné, „Sebevražda“ si zde vždy našla své místo. Nebylo to projev samotný, ale proto, že v jeho psychologické podstatě viděl Masaryk problém celospolečenský. Sebevražda v Masarykově životě a myšlení znamená rovnítko s otázkou víry, mravnosti a vzdělání, rovnítko se soubojem objektivismu se subjektivismem, se soubojem náboženství a víry. Moderní člověk se v množství poznatků a svém egoismu staví nad boha, odkazuje se sám na sebe, čímž opouští objektivitu a tedy i to, co jej poutá k životu jako takovému. A právě z toho důvodu začíná pochybovat, je nešťastný a deprimovaný a to až k ukončení vlastního života. Chybí mu harmonie, doslova harmonický světonázor typický pro Masarykovu terminologii. Masaryk tak řeší problém víry, kterou moderní člověk opouští a tím opouští i ono praktické mravní vzdělání, které jej učilo obstat v těžkých životních situacích. Tento jeho pohled na moderní společnost je patrný všude, ať se vyjadřuje o samotné sebevražednosti, národu, náboženství či politice. Mým parciálním cílem bylo ukázat, jak je toto prolínání v jeho pracích patrné.

V poslední části jsem se snažil zkompilevat i kritiku na Masarykovu tezi a vyjádřit se o stavu současném. Je patrné, že Masarykova teorie nebyla dokonalá a to především proto, že odmítal vidět fakta svědčící proti jeho názorům. Současný stav sebevražednosti hovoří proti Masarykovým závěrům, protože míra tohoto fenoménu rapidně poklesla. Na druhou stranu míra psychických poruch po celém světě naopak vzrostla, je tedy otázkou, zda se za předpokladu pravdivosti Masarykovy teorie vývoj zvrátil a lidé našli nový světonázor a opěrný bod anebo zda se jen tato krize přesunula do jiné sféry.

Summary

In my work I have tried to explain how the problem of suicide mingled Masaryk's life and how it was related to his thinking and personality. His family background gave good conditions to origin of strong and loving personality who was also a very purposeful. Is more than logical (because of his psychologism), that when he encountered as a young phenomenon of suicide for the first time, he was fascinated by it. His undeniable talent for observation and knowledge of the people, which he had developed, together with a careful study of the literature enabled him to construe very solid theory, which he did not change despite the evidence against it during his entire life. His personality and faith in life and love carried him many unpleasant situations that but in result only boosted his unwavering nature. Among other values played in his life and work a huge role religious belief and with it associated morality.

Although you cannot talk about Masaryk work as a purely sociological and his theory is now in sociological perspective rather forgotten, mainly due to E. Durkheim, it would be wrong completely ignore his knowledge of the company. His work on this topic is also probably the first of its kind, *"if we disregard the work of some Earlier 'moral statisticians' Masaryk's 'Suicide' as it was written over a century ago ranks among the first scientifically Conceived Sociological and Psychological studies on the theme"* [Hájek, 1983:85]. Masaryk constructed a really good portrait of society especially from the perspective of psychology, and although the quality of his empirical work often lags behind his personal manifestation, is his "Suicide" really unique monography and expression of the status of contemporary society. As you can see, Masaryk thinking is as everything else in the sign of eclecticism. The question of the crisis of modern society is in this respect a unique view. In my work I tried to describe how was this phenomenon looked by Masaryk and how permeated his work.

If we talk about his first trial, his inaugural work or post-war opinions, "Suicide" always found its place there in his studies. It was not for the phenomenon itself, but because he saw in its psychological essence the societal problem. Suicide in Masaryk's life and thought is equated with the question of faith, morality and education, equating to a duel of objectivism to subjectivism, to a duel between religion and faith. Modern man (in a number of knowledge and his egoism) puts himself above the God, refers to himself, and thus leaves the objectivity and thus it what binds him to life itself. And just

for this reason he begins to doubt, is unhappy and depressed, and it can lead to end up his own life. He lacks harmony, exactly harmonious worldview typical for Masaryk terminology. Masaryk thus solves the problem of faith that the modern man leaves and thus leaves a practical and moral education itself, the education which taught him how to succeed in difficult situations. Just this view on modern society is evident everywhere in Masaryk's work, whether it expresses suicide itself, nation, religion or politics. My partial goal was to show how this blending is evident in his works.

In the last part, I have tried to compile the criticism at the Masaryk's thesis and to say something about the current state of society. It is obvious that Masaryk theory was not perfect, mainly because he refused to see facts testifying against his opinions. The current status of suicidality speaks against Masaryk conclusions, because the degree of this phenomenon declined rapidly. On the other hand, the rate of mental disorders around the world has increased on the contrary, so it is questionable whether with assumption of truth of Masaryk theory the evolution reversed and people have found a new worldview and a foothold or whether the crisis only moved into another sphere.

Použitá literatura

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Československý spisovatel, 1990, ISBN 80-202-0170-X.

ČAPKOVÁ, Dagmar. Masaryk a Komenský. In: *Masarykův sborník VIII*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993. s. 11-22. ISBN 80-901478-0-1.

Český statistický úřad. *Sebevraždy v České Republice 2006 až 2010*. [online]. 16. 9. 2011. [cit. 14. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4012-11>.

DEMETZ, Petr. Masarykův Faust. In: *Masarykův sborník VIII*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993. s. 47-58. ISBN 80-901478-0-1.

GIDDENS, Anthony. Introduction to Masaryk's Suicide. In: *Suicide and the meaning of civilization*. Chicago and London: The University of Chicago press, 1970. ISBN 0226-50933-8.

HAJEK, Hanus J. *T. G. Masaryk revisited a critical assessment*. New York: East European monographs, Boulder distributed by Columbia University Press, 1983. No. CXXXIX. ISBN 0-88033-032-5.

KAUTMAN, František. Rusko a Evropa z Masarykova hlediska. In: *Masarykův sborník IX 1993-1995*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997. s. 87-102. ISBN 80-901971-9-1.

KOLAŘÍKOVÁ, Olga. *TGM mezi lidmi*. Masarykova společnost – pobočka Brno, Přednáška pro členy Masarykovy společnosti 9. 5. 1996 letohrádek Mistrovských, Brno, Edice přednášek, svazek č. 11.

KOLAŘÍKOVÁ, Olga. *Dětství a mládí Tomáše Masaryka z psychologického pohledu*. Masarykova společnost – pobočka Brno, Přednáška pro členy Masarykovy společnosti 21. 1. 1998 SPŠ stavební, Brno, Edice přednášek, svazek č. 15.

MASARYK, Tomáš G. *Světová revoluce*. Praha: Čin a Orbis v Praze, 1925.

- MASARYK, Tomáš G. *Juvenilie: studia a stati 1876-1881*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993. sv. 16. s. 48-85. ISBN 80-901478-2-8.
- MASARYK, Tomáš G. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl III, část 2. a 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996. sv. 13. ISBN 80-901971-7-5.
- MASARYK, Tomáš G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. sv. 1. ISBN 80-901971-4-0.
- MASARYK, Tomáš G. *Moderní člověk a náboženství*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2000. sv. 8. ISBN 80-86142-08-6.
- MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. 2. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. ISBN 80-901478-6-0.
- MUSIL, Jiří. Masarykova sociologická teorie: co je z ní stále živé. In: *Masarykův sborník VIII*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993. s. 89-100. ISBN 80-901478-0-1.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *T. G. Masaryk: Masaryk docent 1877-1882*. Praha: Nákladem Melantricha a.s., 1932. sv. 3.
- OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2003. ISBN 80-86142-13-2.
- PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*. 1. vydání. Praha: Mladá Fronta, 1991. Váhy, sv. 1. s. 5-20. ISBN 80-204-0142-3.
- PEŠTA, Pavel. *Jan Herben a TGM*. Masarykova společnost – pobočka Brno, Přednáška pro členy Masarykovy společnosti 16. 4. 1997 SPŠ stavební, Brno, Edice přednášek, svazek č. 14.
- PETRUSEK, Miloslav & Nikolaj Narbut. Jak znal Masaryk své sociologické současníky? In: *Masarykův sborník XIV 2006-2008*. 1. vydání. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2009. s. 333-377. ISBN 80-86142-34-0.

World Health Organisation. *Mental health*. [online]. 2011. [cit. 14. 9. 2012]. Dostupné z: http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/country_reports/en/index.html.